

Drs. J.J.J. Kloprogge

No. 2.71

DE BEDRIJFSOPVOLGINGSSITUATIE IN DE
NEDERLANDSE LAND- EN TUINBOUW

Juli 1975

*L26
271 B*

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

345495

Publikatie	no. 2.64	Friese boeren van de toekomst, deel 1, Ir. K.M. Dekker, juli 1974	f 5,50
Publikatie	no. 2.69	Friese boeren van de toekomst, deel 2, Ir. K.M. Dekker, augustus 1975	Verschijnt binnenkort
Publikatie	no. 2.70	Brabantse boeren van de toekomst, deel 1, Ir. J.M. Biemans, augustus 1975	Verschijnt binnenkort
LEI-rapport	no. 326	Bedrijfsopvolging en beroepskeuze in land- en tuinbouw Dr. A. Maris en Drs. R. Rijnveld augustus 1959	Uitverkocht
Publikatie	no. 2.7	Achtergronden van de beroeps- keuze van boerenzoons Drs. C.J.M. Spierings en Drs. F.J. Heunks januari 1969	Uitverkocht
Publikatie	no. 2.42	Vermogensvorming door jonge landbouwers vóór en tijdens de bedrijfsovername Ir. J.M. Biemans en Ir. K.M. Dekker september 1972	f 4,50

Inhoud

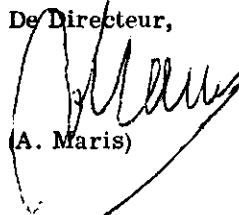
	Blz.	
WOORD VOORAF	5	
SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING		
INLEIDING		
HOOFDSTUK I	ONTWIKKELINGEN IN DE OPVOL- GINGSSITUATIE 1968-1972	13
HOOFDSTUK II	HET OPVOLGINGSPERCENTAGE NAAR GELANG DE LEEFTIJD VAN HET BEDRIJFSHOOFD, DE BE- DRIJFSOMVANG EN HET BEDRIJFS- TYPE	20
HOOFDSTUK III	RELATIES TUSSEN FACTOREN, DIE HET OPVOLGINGSPERCENTAGE BEINVLOEDEN	32
BIJLAGEN		38

Woord vooraf

Het Landbouw-Economisch Instituut heeft reeds herhaaldelijk aandacht besteed aan de kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de bedrijfsopvolgingssituatie. Zowel voor heel Nederland als voor diverse provincies en regio's zijn hierover rapporten uitgebracht. De bedrijfsopvolgingssituatie moet immers gezien worden als een van de kerngegevens van de agrarische structuur. Het aantal en de kwaliteit van de huidige opvolgers zijn in belangrijke mate bepalend voor de omvang en kwaliteit van de agrarische beroepsbevolking in de toekomst. Het is daarom verheugend dat het nu mogelijk is op basis van de door het CBS bij de landbouwtellingen 1968 en 1972 verzamelde gegevens, een overzicht te geven van de opvolgingssituatie in de Nederlandse landbouwgebieden in 1972, enkele ontwikkelingen in de periode 1968-1972 te signaleren, en een aantal factoren te analyseren die van invloed zijn op de opvolgingssituatie.

Het onderzoek werd verricht op de afdeling Structuuronderzoek door drs. J.J.J. Kloprogge.

De Directeur,

(A. Maris)

Den Haag, juli 1975

Samenvatting

Het aantal agrarische bedrijven in Nederland vermindert al jaren. Deze daling die zich hoogst waarschijnlijk ook in de toekomst zal voortzetten, stelt de overblijvende agrarische bedrijven in staat enigszins gelijke tred te houden met de technische, economische, en last but not least sociale ontwikkelingen. Het aantal agrarische bedrijven daalt doordat bedrijfshoofden bij beroepsbeëindiging of -verandering niet worden opgevolgd. De structurele verbeteringen in de landbouw worden in belangrijke mate gerealiseerd doordat vooral kleinere bedrijven niet door opvolgers worden overgenomen. Om inzicht te krijgen in de toekomstige ontwikkelingen en ontwikkelingsmogelijkheden van de landbouw in Nederland en in de diverse regio's, is het dan ook van belang te weten hoeveel opvolgers er beschikbaar zijn om agrarische bedrijven over te nemen, op wat voor bedrijven zij willen opvolgen, etc.

In de Landbouwtellingen 1968 en 1972 werden door het CBS enkele vragen aan de opvolgingssituatie gewijd. De voornaamste resultaten van de aldus verzamelde gegevens werden door het CBS gepubliceerd. In deze publikatie werden de beschikbare gegevens van de twee tellingen nader bewerkt. Daarbij deed zich de complicatie voor, dat de vraagstelling bij beide tellingen niet geheel gelijk was. Bij de landbouwtelling 1972 is aan alle agrarische hoofdberoepsbedrijfshoofden van 50 jaar en ouder gevraagd of er een mannelijke bedrijfsopvolger van 15 jaar en ouder beschikbaar is, in 1968 is gevraagd naar opvolgers van 14 jaar en ouder. Verschillen in de percentages bedrijven met een opvolger tussen 1968-1972 zijn dus voor een klein deel het gevolg van de verschillende leeftijdsriteria.

In 1968 waren in Nederland 37 000 bedrijven (van hoofdberoepers van 50 jaar en ouder) met een opvolger, in 1972 nog maar 27 092.

Tussen 1968 en 1972 is in Nederland het opvolgingspercentage gedaald van 48 naar 40%. Hoewel in verschillende mate, deed deze daling zich in alle provincies voor.

In Groningen, Friesland, Overijssel en Noord-Holland daalde het percentage opvolgers met 3 à 5%, in Drenthe, Limburg, Gelderland en Noord-Brabant met 9 à 10%. De onderlinge verhoudingen tussen de provincies veranderden niet essentieel. Zowel in 1968 als in 1972 was het percentage opvolgers het hoogste in de IJsselmeerpolders, Zuid-Holland en Overijssel, en het laagst in Limburg, Drenthe, Groningen en Noord-Brabant. In Groningen verloopt de daling wel opmerkelijk langzamer dan in de drie andere provincies met een laag percentage opvolgers.

In de groepen van landbouwgebieden zijn de verschillen in het tempo van daling minder groot. De tuinbouwgebieden en de zeekleigebieden vertonen zowel in 1968 als in 1972 de hoogste percentages opvolgers. Zowel het niveau als de ontwikkeling van de percentage opvolgers lopen sterk uiteen voor de groepen van landbouwgebieden per provincie. Zo ligt het percentage opvolgers in de Friese weidegebieden relatief hoog

(1972 : 48%) en vertoont het daar zelfs een stijgende tendentie, terwijl het in de weidegebieden van de andere provincies doorgaans relatief laag ligt ('t laagst in Overijssel, 1972 : 32%) en een dalende tendentie laat zien.

Bijna de helft van de opvolgers is 25 jaar of ouder, een derde is 20 - 24 jaar, een vijfde jonger dan twintig.

In de leeftijdsopbouw van de opvolgers is tussen 1968 en 1972 weinig verandering gekomen. Wel zijn er verschillen in leeftijdsopbouw tussen de provincies. Zo zijn er relatief veel oudere opvolgers in Overijssel en Drenthe, en relatief veel jongere in Noord-Brabant, Utrecht, Limburg en in de IJsselmeerpolders.

Verreweg het grootste deel van de opvolgers (78%) werkte in 1972 op het ouderlijk bedrijf, 7% werkte op een ander land- of tuinbouwbedrijf, 15% was in een niet-agrarisch beroep werkzaam of nog schoolgaand. Er werken relatief meer opvolgers op het ouderlijk bedrijf naarmate de omvang van het bedrijf groter is en de leeftijd van het bedrijfshoofd hoger. Op akkerbouwbedrijven werken relatief minder opvolgers op het ouderlijk bedrijf dan op andere bedrijven.

Van de opvolgers jonger dan 20 jaar is een belangrijk deel schoolgaand, van de ouderen werkt ruim vier vijfde op het ouderlijk bedrijf.

Het percentage opvolgers is over het algemeen hoger, naarmate het bedrijfshoofd ouder is. Deze relatie is evenwel niet zonder meer in alle provincies terug te vinden; in sommige provincies (Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Holland) blijft het in de leeftijdsklassen boven 60 jaar nagenoeg constant, in andere (Friesland, Drenthe, Utrecht en Limburg) stijgt het aanvankelijk, daalt dan in de klasse 65 - 69 jaar, om vervolgens weer scherp te stijgen. Deze verschillen in de relatie tussen de leeftijd van het bedrijfshoofd en het percentage opvolgers spitsen zich toe rond de leeftijd van 65 jaar. Waarschijnlijk komen ze voort uit verschillende abdicatiepatronen. Ondanks de verschillende patronen kan men in lagere leeftijdsklassen steeds een stijging van het percentage opvolgers met de leeftijd van het bedrijfshoofd waarnemen. Maar omdat er onder de jongere zoons altijd relatief veel zijn die geen standpunt ten opzichte van eventuele opvolging hebben bepaald, en er bij jongere bedrijfshoofden meer dan bij oudere de kans bestaat dat er nog zoons jonger dan 15 jaar zijn, die opvolger kunnen worden, mag dit niet zonder meer als een indicatie van een (verdere) dalende belangstelling voor bedrijfsopvolging worden gezien. Niettemin doen de cijfers een dergelijke daling wel verwachten.

De samenhang tussen bedrijfsomvang (gemeten in sbe) en het percentage opvolgers is bijzonder sterk. Naarmate de bedrijfsomvang groter is, is de kans dat er een opvolger voor het bedrijf beschikbaar is, eveneens groter. Doordat er voor de kleinere bedrijven relatief minder opvolgers beschikbaar zijn dan voor de grotere, zullen er in de toekomst relatief veel kleinere bedrijven niet worden overgenomen, hetgeen zal bijdragen tot een verbetering van de bedrijfsgruottestructuur. Hoewel er in alle gebieden op de kleinere bedrijven relatief minder bedrijfsop-

volgers beschikbaar zijn, zijn er in gebieden met een ongunstige bedrijfs-grootte-structuur toch relatief veel opvolgers op de kleine bedrijven. Van alle opvolgers in Nederland zater er in 1972 ruim 5 000 (20%) op kleine bedrijven. Vooral in Overijssel en Gelderland zitten relatief veel opvolgers op kleine bedrijven.

? Het percentage opvolgers verschilt naar bedrijfstype. Op de tuinbouw-bedrijven is het percentage opvolgers relatief hoog, op de veehouderijbedrijven relatief laag. De akkerbouw- en de gecombineerde bedrijven nemen een tussenpositie in. Per provincie is dit echter niet altijd het geval. Belangrijk is verder dat de verschillen tussen de percentages opvolgers per bedrijfstype voor een belangrijk deel worden veroorzaakt door het feit dat de typen verschillen in bedrijfsomvang. Zo is de bedrijfsomvangstructuur van de veehouderijbedrijven veel ongunstiger dan die van akkerbouw- en tuinbouwbedrijven. Het blijkt echter dat op de grotere veehouderijbedrijven het percentage opvolgers hoger is dan op de grotere bedrijven van een ander type. Wanneer de bedrijfsomvang voor alle bedrijfstypen gelijk zou zijn, zou de veehouderij zelfs het hoogste percentage opvolgers hebben, gevolgd door de tuinbouw- de gecombineerde en de akkerbouwbedrijven.

De relatie tussen bedrijfstype en percentage opvolgers wordt derhalve vooral bepaald door de bedrijfsomvang van het bedrijfstype; de relatie tussen de leeftijd van het bedrijfshoofd en het percentage opvolgers en die tussen de bedrijfsomvang en het percentage opvolgers zijn in veel grotere mate onafhankelijk. Zo is het percentage opvolgers groter naarmate de bedrijfsomvang groter is, ongeacht de leeftijd van het bedrijfshoofd of het bedrijfstype. De invloed van de leeftijd van het bedrijfshoofd is minder rechtlijnig, maar blijft wel duidelijk intact, ongeacht de bedrijfsomvang of (zij het dan in mindere mate) het bedrijfstype.

Slotbesluit

Men kan zich afvragen of de daling van het aantal agrarische bedrijven, waarvoor een opvolger beschikbaar is, zich ook in de toekomst zal voortzetten. Dit zal er o.a. van afhangen in hoeverre het agrarisch ondernemerschap voor de boeren- en tuinderszoons aantrekkelijk zal zijn, in hoeverre de moeilijkheden (met name van financiële aard) die zich bij de bedrijfsovername kunnen voordoen hen zullen afschrikken, en in hoeverre zij op langere termijn perspectieven zien voor het bedrijf dat zij kunnen overnemen. Hoewel er tegenwoordig ongetwijfeld relatief minder boeren- en tuinderszoons zijn dan vroeger, die zich sterk tot de agrarische sector voelen aangetrokken, blijkt er toch nog een vrij grote groep te zijn, die graag een beroep in de land- en tuinbouw zou willen uitoefenen.

Deze groep zal alleen dan een bedrijf willen overnemen als de bedrijfsovername financieel realiseerbaar is en als het over te nemen bedrijf voldoende groot is om een bestaan te kunnen garanderen. De moeilijkheden bij de bedrijfsovername zouden in de nabije toekomst enigszins minder kunnen worden, als enkele maatregelen zoals onlangs voorgesteld door de Commissie Jonge Agrariërs van het Landbouwschap in uitvoering zouden worden genomen. Ook (steeds vaker voorkomende) samenwerking tussen vader en zoon biedt hierbij mogelijkheden. Wat betreft de omvang van het over te nemen bedrijf blijkt duidelijk dat op de wat grotere bedrijven inderdaad relatief meer opvolgers voorkomen dan op de kleinere, maar dat niettemin nog enkele duizenden opvolgers bereid zijn bedrijven van vrij geringe omvang over te nemen. Hoewel een aantal hiervan nog wel levensvatbaar kan zijn, is het toch de vraag of een groot deel van de opvolgers op de kleine bedrijven niet in een moeilijke positie zal komen te verkeren.

Een factor die de bereidheid agrarische bedrijven over te nemen zou kunnen doen toenemen, is de ongunstige werkgelegenheidssituatie buiten de landbouw. Hoe groot de invloed hiervan zal zijn, en of ook de bereidheid kleinere bedrijven over te nemen hierdoor zal toenemen, is nog onduidelijk.

Hoe hoog het percentage opvolgers zou moeten zijn in de land- en tuinbouw, hangt af van de visie die men op deze bedrijfstak heeft. Een benadrukking van het aanpassen van de landbouwbedrijven aan de technische- en economische mogelijkheden zou een vrij gering percentage opvolgers wenselijk doen zijn.

Inleiding

Zowel het aantal agrarische bedrijfshoofden als het aantal land- en tuinbouwbedrijven in Nederland neemt reeds jaren af. Het is te verwachten dat deze afnemng zich ook in de toekomst zal voortzetten, zolang de tendentie tot een grotere produktie per arbeidskracht niet wordt doorbroken. Dit betekent dat niet voor elk agrarisch bedrijfshoofd een opvolger hoeft klaar te staan. Wel is het van belang te weten hoeveel opvolgers er klaar staan, op wat voor bedrijven zij willen opvolgen, welke kenmerken zij vertonen, in hoeverre er sprake is van regionale spreiding in de opvolgingssituatie, en welke ontwikkelingen zich aftekenen.

In de landbouwtellingen 1968 en 1972 werden door het CBS enkele vragen aan de opvolgingssituatie gewijd. De voornaamste resultaten van de aldus verzamelde gegevens werden door het CBS gepubliceerd, terwijl regionale gegevens bij het CBS beschikbaar zijn.

In deze publikatie werden de beschikbare gegevens van de twee tellingen nader bewerkt om tot een regionale analyse van de ontwikkeling van de opvolgingssituatie te komen.

Daarbij deed zich de complicatie voor, dat de vraagstelling bij beide tellingen niet geheel gelijk was.

Bij de CBS-landbouwtellingen 1972 en 1968 is aan alle agrarische bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met hoofdberoep land- of tuinbouwer gevraagd of er een mannelijke bedrijfsopvolger beschikbaar is. In 1972 zijn de bedrijfsopvolgers van 15 jaar of ouder opgenomen, in 1968 die van 14 jaar of ouder. De verschillen die hierdoor zijn ontstaan, zijn vrij gering. Wanneer namelijk wordt geschat dat in 1968 $\frac{1}{6}$ van de opvolgers in de leeftijdsklasse 14-19 jaar 14 jaar was, betekent dit dat het aantal bedrijven met een opvolger van 15 jaar of ouder uitkomt op:

$$\begin{array}{rclcl} 37\ 238 & \text{min.} & \frac{1}{6} \times 8\ 345 & = & 35\ 847 \\ \text{(aantal opvolgers 1968} & & \text{(geschat aantal opvolgers} & & \\ \text{van 14 jaar of ouder)} & & \text{1968 van 14 jaar)} & & \end{array}$$

In procenten van het totaal aantal bedrijven met bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder in 1968 (77 809) is dit 46,1. Zonder uitsluiting van de 14-jarigen bedroeg het percentage opvolgers 47,9.

Omdat er in de jongste jaarklassen nog relatief veel zoons zijn van wie de opvolging niet bekend is, maken de 14-jarige opvolgers minder dan $\frac{1}{6}$ deel van de 14-19-jarigen uit. De feitelijke verschillen zullen dan ook kleiner zijn. Wanneer er bv. van wordt uitgegaan dat in 1968 $\frac{1}{10}$ van de opvolgers 14 jaar was, wordt het opvolgingspercentage over dat jaar 46,8. Bij de interpretatie van de verschillen in de opvolgingspercentages van 1968 en 1972 moet er dus rekening mee worden gehouden, dat deze verschillen voor een klein deel veroorzaakt worden door de verschillende leeftijdscriteria.

In de CBS-tabellen, waarin de opvolgingscijfers zijn gepubliceerd, zijn de bedrijven van bedrijfshoofden van N.V.'s, K.L.-stations, Staatsbedrijven, e.d. uitgesloten, evenals de bedrijven met een produktieomvang van minder dan 10 sbe 1). In de CBS-tabel, waarin over 1968 de opvolgingscijfers per landbouwgebied worden gegeven, is dit evenwel niet het geval. Hier is een benedengrens gehanteerd van 1/4 manjaar. Ook door dit verschil in het gehanteerde criterium ontstaan slechts geringe verschillen. Het aantal bedrijven met opvolger is in deze tabel 37 257 tegen 37 238 als de sbe-grens wordt gehanteerd.

Informatie over een aantal sociaal-economische aspecten van de opvolgingssituatie is te vinden in:
Dekker, K.M. Friese boeren van de toekomst, deel 1 en 2, en
Biemans, J.M. Brabantse boeren van de toekomst, deel 1 en 2,
LEI, Den Haag, 1975.

---

1) Standaardbedrijfseenheden (sbe) zijn verhoudingsgetallen voor de toegevoegde waarde op basis van factorkosten (netto-pacht, arbeid, rente) in de verschillende produktierichtingen; zij vormen een indicatie voor de produktieomvang van het bedrijf. Zie ook "Landbouwcijfers 1975", Den Haag.

HOOFDSTUK I

Ontwikkelingen in de opvolgingssituatie 1968-1972

Tussen 1968 en 1972 is het opvolgingspercentage, d.w.z. het percentage van de bedrijven van agrarische hoofdberoepsbedrijfshoofden van 50 jaar of ouder, waar volgens het bedrijfshoofd een mannelijke bedrijfsopvolger van 14 (criterium 1968) resp. 15 (criterium 1972) jaar of ouder beschikbaar is, voor heel Nederland gedaald van 48 naar 40%. Deze daling deed zich, zij het niet in gelijke mate, voor in alle provincies, alle "groepen van landbouwgebieden", op één na alle "groepen van landbouwgebieden" per provincie, en verreweg de meeste landbouwgebieden (zie voor gedetailleerde informatie tabel 13).

Per provincie blijken de verschillen in de mate van daling vrij groot te zijn (zie tabel 1). Tegenover de scherpe daling van het opvolgingspercentage in Drenthe, Limburg, Gelderland en Noord-Brabant (9 à 10%) staat een vrij rustige ontwikkeling in Groningen, Friesland, Overijssel en Noord-Holland (een daling van 3 à 5%). De onderlinge verhoudingen tussen de provincies werden nauwelijks gewijzigd. Zowel in 1968 als in 1972 is het opvolgingspercentage het hoogste in de IJsselmeerpolders, gevolgd door Zuid-Holland en Overijssel. De provincies met het laagste opvolgingspercentage zijn in beide jaren Limburg, Drenthe, Groningen en Noord-Brabant. Hierbij valt het op dat de daling in Groningen opmerkelijk langzamer verloopt dan in de drie andere provincies met een laag opvolgingscijfer.

Tabel 1. Ontwikkeling van de opvolgingssituatie 1968-1972 in de verschillende provincies en in de IJsselmeerpolders

Provincie	Opvolgingspercentage		Daling van dit percentage tussen 1968 en 1972
	1968	1972	
Groningen	39	34	5
Friesland	44	41	3
Drenthe	42	32	10
Overijssel	51	46	5
Gelderland	49	40	9
Utrecht	49	43	6
Noord-Holland	49	44	5
Zuid-Holland	56	47	9
Zeeland	49	42	7
Noord-Brabant	44	35	9
Limburg	40	30	10
IJsselmeerpolders	65	59	6
Totaal Nederland	48	40	8

Minder groot (zie tabel 2) zijn de verschillen in het tempo van de daling in de verschillende groepen van landbouwgebieden. De snelste daling tekende zich af in de zandgebieden en de rivierkleigebieden, de minst snelle in de tuinbouwgebieden. Zowel in 1968 als in 1972 vertonen de tuinbouwgebieden en de zeeleigebieden de hoogste opvolgingspercentages. De verschillen tussen de percentages in de overige gebieden zijn gering

Tabel 2. Ontwikkeling van de opvolgingssituatie 1968-1972 in de groepen van landbouwgebieden

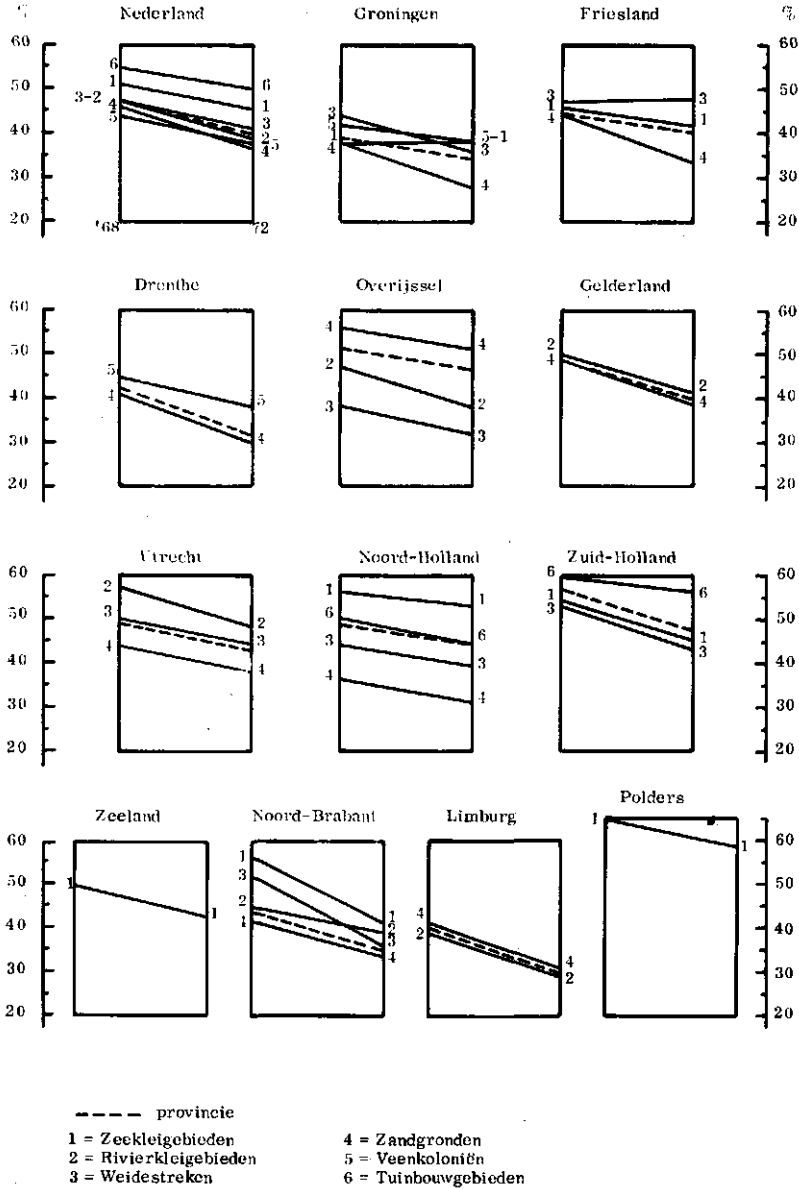
Groep van landbouwgebieden	Opvolgingspercentage		Daling van dit percentage tussen 1968 en 1972
	1968	1972	
Zeeleigebieden	51	45	6
Rivierkleigebieden	47	39	8
Weidestreken	47	41	6
Zandgronden	46	37	9
Veenkoloniën	44	38	6
Tuinbouwgebieden	55	50	5

Wanneer men de groepen van landbouwgebieden per provincie beziet (zie figuur 1, blz. 15) blijken de verschillen in niveau en ontwikkeling in het opvolgingspercentage vrij groot te zijn. Opvallend is de bijzonder scherpe daling van dit percentage in de zandgebieden van Groningen, Friesland en Drenthe. De scherpte van deze daling springt des te meer naar voren omdat het opvolgingspercentage in de andere gebieden van deze provincies vrij stabiel is. In de Groningse weidegebieden en veenkoloniën, de Friese zeeleigebieden, en de Drentse veenkoloniën is er sprake van een lichte daling, terwijl er in het Groningse zeeleigebied geen verandering in het opvolgingspercentage kwam en het in de Friese weidegebieden zelfs licht steeg. In deze drie Noordelijke provincies is het opvolgingspercentage voor 1972 in de zandgebieden ook duidelijk het laagst. Daarentegen is het in Overijssel in de zandgebieden verreweg het hoogst. In deze provincie is er weinig verschil in het niveau van daling tussen de zandgebieden, de rivierkleigebieden en de weidegebieden, welke laatste overigens voor 1972 het laagste opvolgingspercentage van alle weidegebieden in Nederland te zien gaf.

In Gelderland is er weinig verschil tussen het rivierkleigebied en het zandgebied, zowel wat betreft het niveau als wat betreft het tempo van de daling. In Utrecht is er sprake van een iets sterkere daling in de rivierkleigebieden dan in de weide- en zandgebieden. In het zandgebied is het opvolgingscijfer hier het laagst. Wat betreft Noord-Holland valt de stabiliteit en de hoogte van het opvolgingspercentage in de zeeleigebieden op, terwijl het ook in de tuinbouwgebieden vrij hoog blijft. De weidegebieden, maar vooral weer de zandgebieden, geven duidelijk lagere opvolgingscijfers te zien. In vergelijking tot de situatie in Noord-Holland is in Zuid-Holland het percentage opvolgers in de Tuinbouwgebieden hoog en in de zeeleigebieden laag. De weidegebieden tonen hier ongeveer hetzelfde beeld als de zeeleigebieden.

Figuur 1

Opvolgingsituatie 1968-1972 naar groep van landbouwgebieden per provincie

De Zeeuwse zeekleigebieden volgen ongeveer het doorsnee landelijk opvolgingspatroon. De Noordbrabantse zeekleigebieden laten daarentegen een verrassend sterke daling zien, evenals de weidegebieden in deze provincie. In de zandgebieden vindt men hier over 1972 nog relatief de minste opvolgers.

In Limburg is er nauwelijks verschil in niveau en ontwikkeling van de opvolgingssituatie in de zandgebieden en het rivierkleigebied. De IJssel meerpolders ten slotte tonen, zoals te verwachten is, wel een lichte mate van daling in de opvolgingssituatie maar handhaven een relatief hoog niveau.

De variatie die men aantreft in de opvolgingssituatie, wanneer men deze per landbouwgebied beziet, is natuurlijk aanzienlijk groter dan bij de hierboven besproken uitsplitsingen. Kaart 1 (blz. 19) geeft hier een beeld van.

Met betrekking tot de veranderingen sinds 1968 kan men in enkele gebieden vrij extreme ontwikkelingstendenties waarnemen. Zo steeg het opvolgingspercentage in het Groningse Oost-Fivelgo en de Friese veenweidestreek met 5% en daalde het extreem hard in het Groningse Westervolde (18%), de Noordelijke Achterhoek (19%), Zuidelijk West-Friesland (18%), en de Brabantse Noordwesthoek (17%) en Maaskant (16%).

Leeftijdsopbouw van de opvolgers

In de leeftijdsopbouw van de opvolgers is tussen 1968 en 1972 weinig verandering gekomen (tabel 3). Dat er relatief minder opvolgers in de jongste leeftijdsklasse voorkomen, is mede een gevolg van het niet meer opnemen van de 14-jarigen in de telling van 1972.

Tussen de diverse provincies zijn er verschillen wat betreft de leeftijdsopbouw van de opvolgers. Zo valt het relatief hoge percentage opvolgers in de leeftijdsklasse 25 jaar en ouder in o.a. de provincies Overijssel en Drenthe op, tegen het relatief lage percentage opvolgers in deze leeftijdsklasse in de provincies Noord-Brabant, Utrecht, Limburg en in de IJsselmeerpolders.

Beroepsactiviteiten van de opvolgers

Ten aanzien van hun beroepsactiviteiten kan men volgens de CBS-tellingen drie categorieën van opvolgers onderscheiden, nl.:

- de opvolgers werkzaam op het bedrijf, waar zij willen opvolgen (dus in de meeste gevallen "thuis werkzaam");
- de opvolgers werkzaam op een ander land- of tuinbouwbedrijf;
- de opvolgers werkzaam op een niet-agrarisch bedrijf, dan wel nog niet werkzaam (d.w.z. in de meeste gevallen schoolgaand).

Tabel 3. Leeftijdsverdeling van de opvolgers per provincie

Leeftijd	1968		1972		1968		1972		1968		1972	
	14-19 jr. %	20	15-19 jr. %	18	20-24 jr. %	34	20-24 jr. %	32	25 jr. e.o. %	46	25 jr. e.o. %	50
Groningen	302	20	201	18	504	34	366	32	674	46	563	50
Friesland	515	20	396	19	816	31	613	30	1 298	49	1 067	51
Drenthe	387	17	224	15	670	29	442	29	1 241	54	868	56
Overijssel	859	17	686	17	1 088	22	919	23	3 095	61	2 367	60
Gelderland	1 474	21	940	20	1 926	29	1 456	31	3 460	50	2 286	49
Utrecht	418	31	259	25	426	32	420	40	488	37	359	35
Noord-Holland	707	21	391	16	979	30	805	33	1 640	49	1 212	51
Zuid-Holland	1 091	21	649	17	1 623	30	1 260	33	2 568	49	1 933	50
Zeeland	325	21	196	17	435	28	345	30	793	51	611	53
Noord-Brabant	1 375	30	844	27	1 674	36	1 259	41	1 558	34	999	32
Limburg	666	31	348	25	771	35	344	39	744	34	500	36
IJsselmeerpolders	227	34	201	26	225	34	314	41	215	32	249	33
Nederland	8 346	22	5 335	20	11 127	30	8 743	33	17 774	48	13 014	47

Deze laatste categorie bestaat voornamelijk uit jongere opvolgers. Tabel 4 geeft een overzicht van de werkzaamheden van de opvolgers per leeftijdsklasse.

Tabel 4. Beroepsactiviteiten van de opvolgers per leeftijdsklasse (1972)

Leeftijd	Werkzaam						Totaal	
	thuis		op een ander land- of tuinbouwbedrijf		niet-agrarisch of nog schoolgaand		%	%
	%	%	%	%	%	%		
15-19 jr.	2825	53	160	3	2350	44	5335	100
20-24 jr.	7547	86	438	5	758	9	8743	100
25 jr. e.o.	10741	82	1275	10	998	8	13014	100
tot 1972	21113	78	1873	7	4106	15	27092	100
1968	31741	85	2176	6	3340	9	37257	100

In vergelijking tot 1972 was in 1968 een relatief klein deel van de opvolgers niet-agrarisch werkzaam of schoolgaand. Dit zal o.a. een gevolg zijn van de in deze periode tot stand gekomen verlenging van de leerplichten van de verschuiving in het leeftijdscriterium bij de tellingen.

De diverse provincies vertonen wat betreft de relatie tussen de leeftijd en de beroepsactiviteiten van de opvolger geen grote afwijkingen, behalve in de jongste leeftijdsklasse. In deze klasse blijken in Utrecht en Zuid-Holland relatief veel opvolgers thuis te werken (69%), terwijl in de IJsselmeerpolders, Zeeland en ook wel in Groningen relatief weinig opvolgers thuis werken en er relatief veel niet-agrarisch werkzaam of schoolgaand zijn (resp. 28, 36, 40%).

Wel zijn er tussen de provincies enige verschillen wat betreft het percentage van het totaal aantal opvolgers dat in de drie categorieën te vinden is (tabel 5).

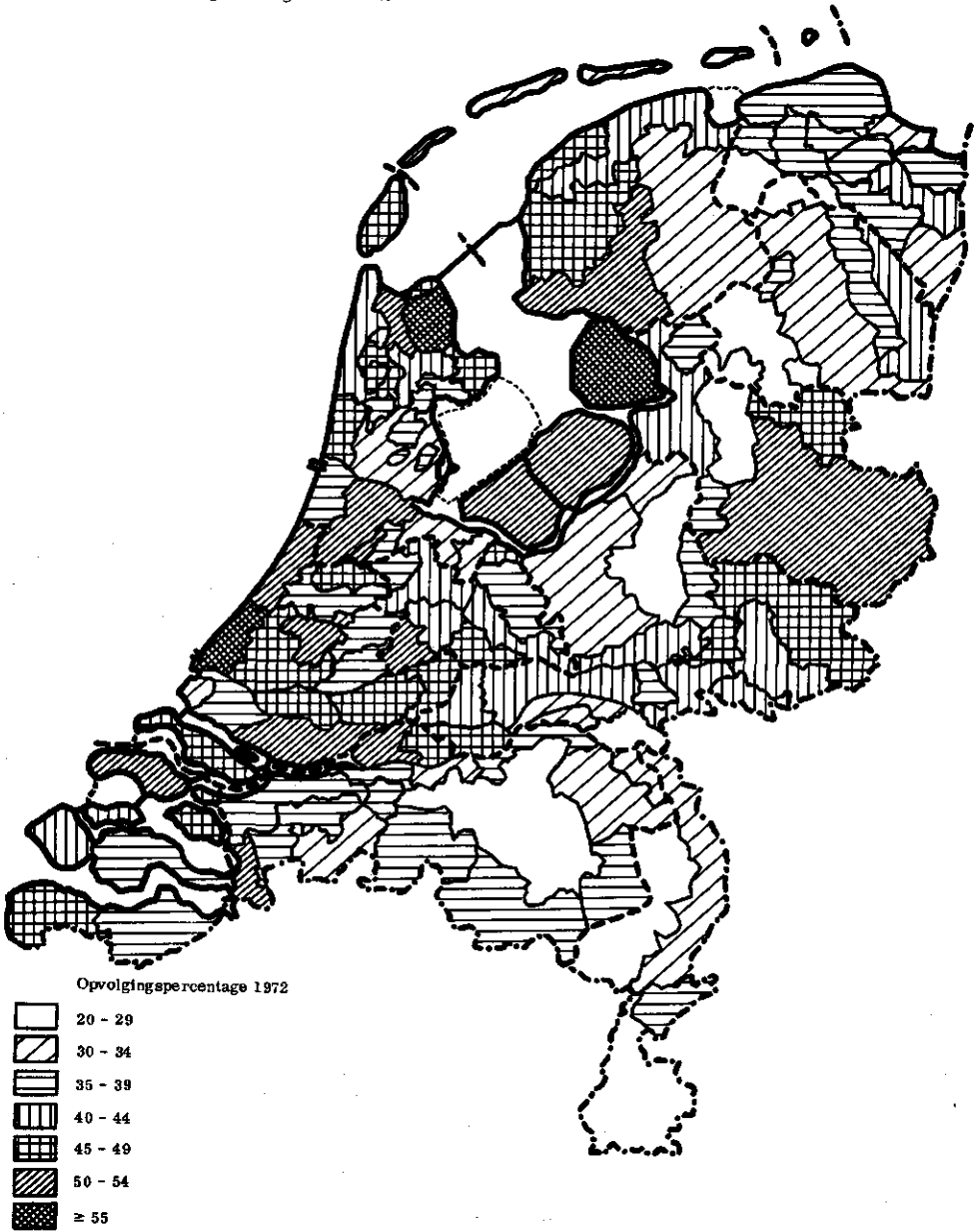
Deze verschillen kunnen niet zonder meer verklaard worden uit de verschillen in leeftijdsopbouw van de opvolgers. Het is te betreuren dat de categorie niet-agrarisch werkzaam of nog niet werkzaam (schoolgaand) niet op te splitsen is omdat de betekenis die aan de beide onderdelen in deze categorieën moet worden toegekend, zeer verschillend is.

Er blijken verder relatief meer opvolgers thuis te werken naarmate de omvang van het bedrijf groter is en de leeftijd van het bedrijfshoofd hoger. Op akkerbouwbedrijven komt het minder vaak voor dat de opvolger thuis meewerkt dan op andere bedrijven.

KAART 1

LANDBOUWGEBIEDEN 1957
Naar gemeentegrenzen 1970.

HOOFDSTUK II

Het opvolgingspercentage naar gelang de leeftijd van het bedrijfshoofd, de bedrijfsomvang en het bedrijfstype

Tabel 14 (zie bijlage) geeft een overzicht van de opvolgingspercentages naar leeftijd van het bedrijfshoofd, bedrijfsomvang in sbe, en bedrijfstype per landbouwgebied. Tevens worden hier enkele kengetallen gegeven op basis waarvan het mogelijk is de gegevens per landbouwgebied nader te interpreteren, nl. het aantal bedrijfshoofden van 50 jaar of ouder, het percentage dat dit uitmaakt van alle hoofdberoeps bedrijfshoofden, en het opvolgingspercentage. Zowel naar de leeftijd van het bedrijfshoofd als naar de bedrijfsomvang en naar het bedrijfstype blijken de opvolgingspercentages te verschillen.

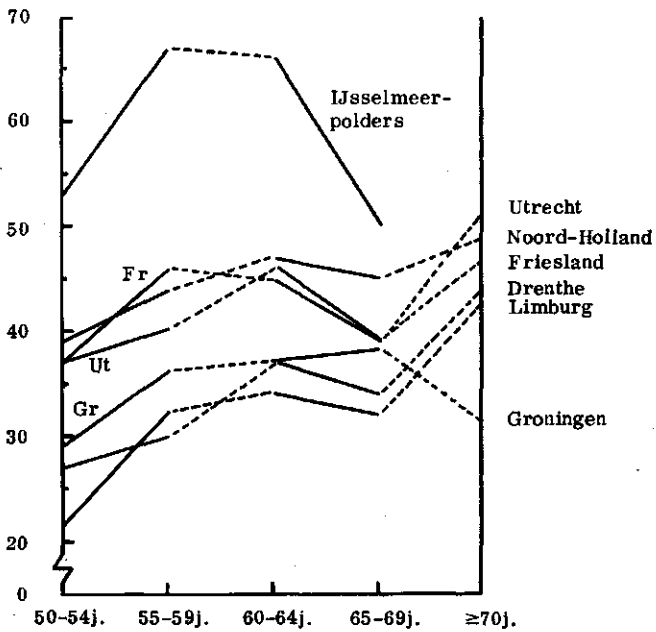
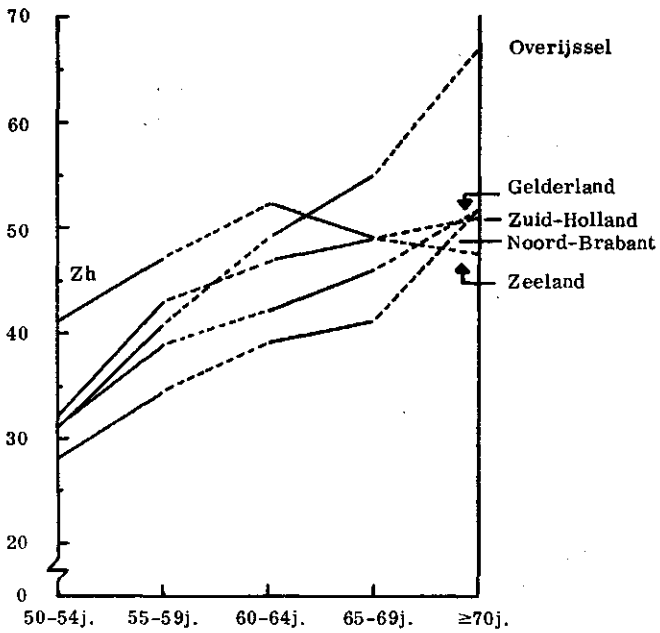
Leeftijd van het bedrijfshoofd

Het opvolgingspercentage blijkt te variëren naargelang de leeftijd van het bedrijfshoofd (fig. 2). In het algemeen ligt het hoger naarmate de leeftijd van het bedrijfshoofd hoger is. Per provincie zijn er evenwel verschillen. In de provincies Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant stijgt het opvolgingspercentage eveneens, naarmate de leeftijd van het bedrijfshoofd hoger is. In Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Holland blijft het in de leeftijdsklassen boven de 60 jaar nagenoeg constant. In Friesland, Drenthe, Utrecht, Limburg en in de IJsselmeerpolders stijgt het aanvankelijk, maar daalt vervolgens sterk in de klasse 65-69 jaar. In de vier provincies blijkt het in de klasse van 70 jaar en ouder weer scherp te stijgen en bereikt het in deze klasse zelfs zijn hoogste waarde. In de IJsselmeerpolders zijn er te weinig bedrijfshoofden van 70 jaar en ouder om hierover een uitspraak te doen. De provincie Groningen valt enigszins uit de toon omdat hier het opvolgingspercentage eerst stijgt, in de klassen tussen 55 en 70 jaar vrij constant blijft, en dan boven de 70 jaar daalt.

De verschillen tussen de drie hoofdpatronen (excl. Groningen) zijn minder groot dan het lijkt. De klasse 65 - 69 jaar vertoont nl. in bijna alle provincies een bijzonderheid. Het opvolgingspercentage ligt in deze klasse óf lager dan in de voorgaande klassen, óf de stijging van het percentage is hier relatief het geringst. Zo stijgt in Noord-Brabant het opvolgingspercentage in de klasse 65 - 69 jaar met 2% t.o.v. dat in de klasse 60 - 64 jaar. De verschillen tussen de opvolgingspercentages in de andere leeftijdsklassen zijn duidelijk groter.

Het is niet mogelijk aan de hand van de hier beschikbare gegevens een verklaring te geven voor het uiteenlopen van de patronen tussen de

Figuur 2. Opvolgingspercentage naar leeftijdsklasse van het bedrijfshoofd (per provincie)

provincies. Het ligt wel voor de hand te veronderstellen dat rond de 65-jarige leeftijd van de bedrijfshoofden een aantal van de bedrijven met opvolger door de opvolger wordt overgenomen, terwijl de bedrijfshoofden zonder opvolger het bedrijf nog aanhouden. Dit zou de daling van het opvolgingspercentage in de leeftijdsklasse 65-69 jaar kunnen verklaren. Als dan relatief veel bedrijfshoofden zonder opvolger rond de 70 jaren hun bedrijf beëindigen, terwijl de resterende bedrijfshoofden met opvolger bedrijfshoofd blijven (zij het ook slechts in naam), verklaart dit de stijging van het opvolgingspercentage in de leeftijdsklasse van 70 jaar en ouder. Deze verklaring blijft natuurlijk speculatief zolang ze niet aan de hand van een analyse van de abdicatieprocessen, gedifferentieerd naar provincie, kan worden getoetst. Deze abdicatieprocessen zouden behalve naar regio, ook naar bedrijfstype en bedrijfsomvang moeten worden geanalyseerd. In hoofdstuk 3 zal bv. blijken dat de relatie tussen leeftijd van het bedrijfshoofd en opvolgingspercentage mede beïnvloed wordt door de beide factoren.

Ondanks de verschillende patronen kan men in de lagere leeftijdsklassen steeds een stijging van het opvolgingspercentage met de leeftijd van het bedrijfshoofd waarnemen. Dit kan er op wijzen dat de belangstelling voor de opvolging blijft verminderen, kan echter ook een gevolg zijn van andere factoren. Zo kunnen er onder de jongere zoons bv. nog relatief veel zijn die nog geen standpunt ten opzichte van een eventuele opvolging hebben bepaald en is de kans dat er een zoon jonger dan 15 jaar is, die nog opvolger kan worden, voor de jongere bedrijfshoofden groter dan bij de oudere. De hier gevonden stijging van het opvolgingspercentage, naarmate het bedrijfshoofd ouder is, mag dur niet zonder meer als een indicatie van een (verder) dalende belangstelling voor bedrijfsopvolging worden gezien. De verschillen zijn echter wel zo groot dat een dergelijke daling op grond van deze cijfers waarschijnlijk is.

Bedrijfsomvang

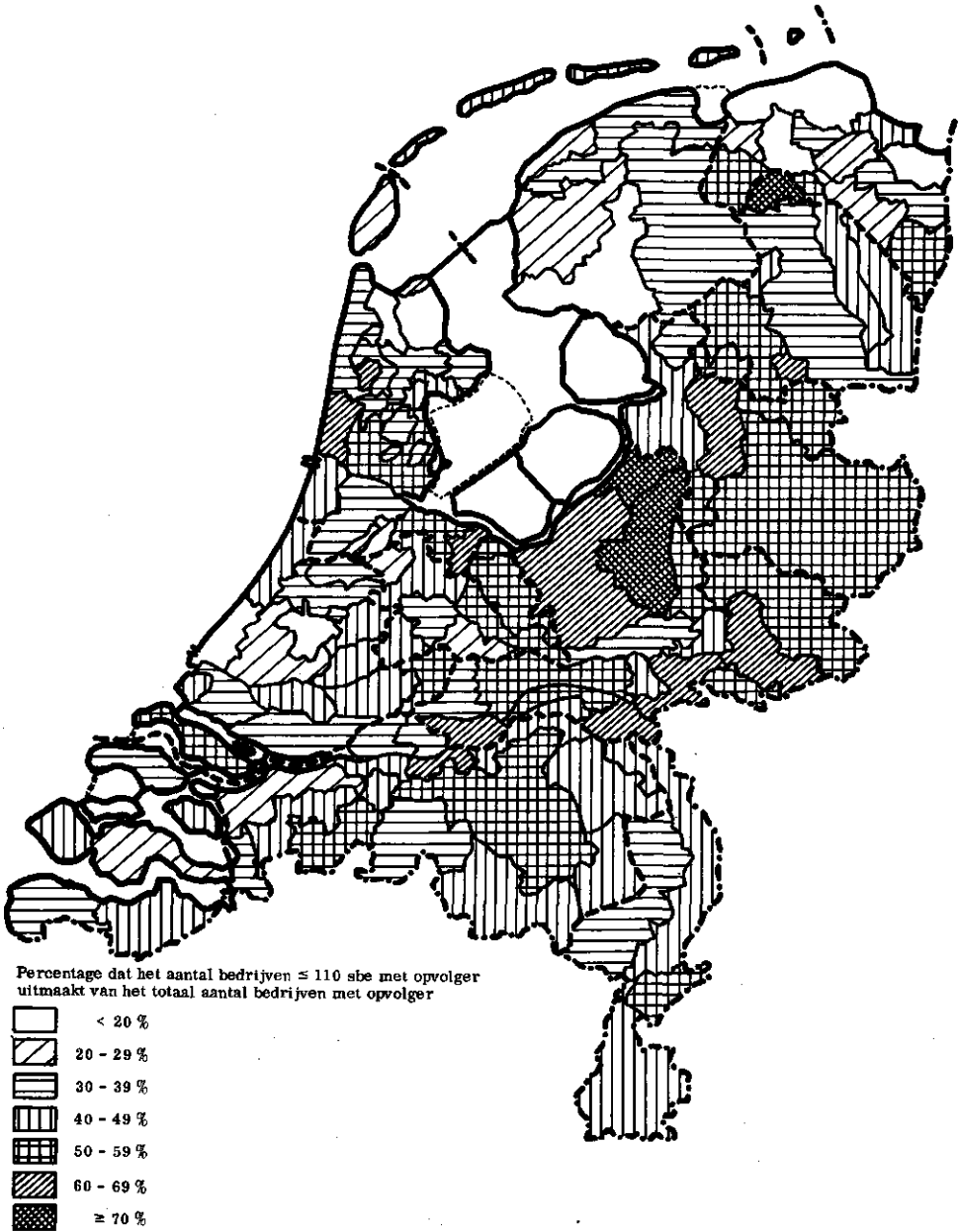
Het effect van de bedrijfsomvang (gemeten in sbe) op het opvolgingspercentage is bijzonder duidelijk. Naarmate de bedrijfsomvang groter is, is de kans dat er een opvolger voor het bedrijf beschikbaar is eveneens groter. De verschillen tussen het opvolgingspercentage in de kleinste, en de grootste bedrijfsomvangklasse zijn aanzienlijk. In de provincies varieert het percentage opvolgers op de bedrijven van 10-70 sbe tussen de 12 en 26%, op de bedrijven van 150 of meer sbe tussen de 54 en 78%. In deze marges komen de provinciale verschillen in opvolgingsniveau weer terug. (tabel 6)

Doordat er voor de kleinere bedrijven relatief minder opvolgers beschikbaar zijn dan voor de grotere, zullen er in de toekomst relatief veel kleinere bedrijven niet worden overgenomen bij bedrijfsbeëindiging, hetgeen zal bijdragen tot een verbetering van de bedrijfsgroottestructuur. Hoewel er in alle gebieden relatief minder bedrijfsopvolgers beschikbaar zijn voor de kleinere bedrijven kan het toch zijn dat, wanneer het overgrote deel van de bedrijven een gering omvang heeft, nog een

KAART 2

LANDBOUWGEBIEDEN 1957

Naar gemeentegrenzen 1970.

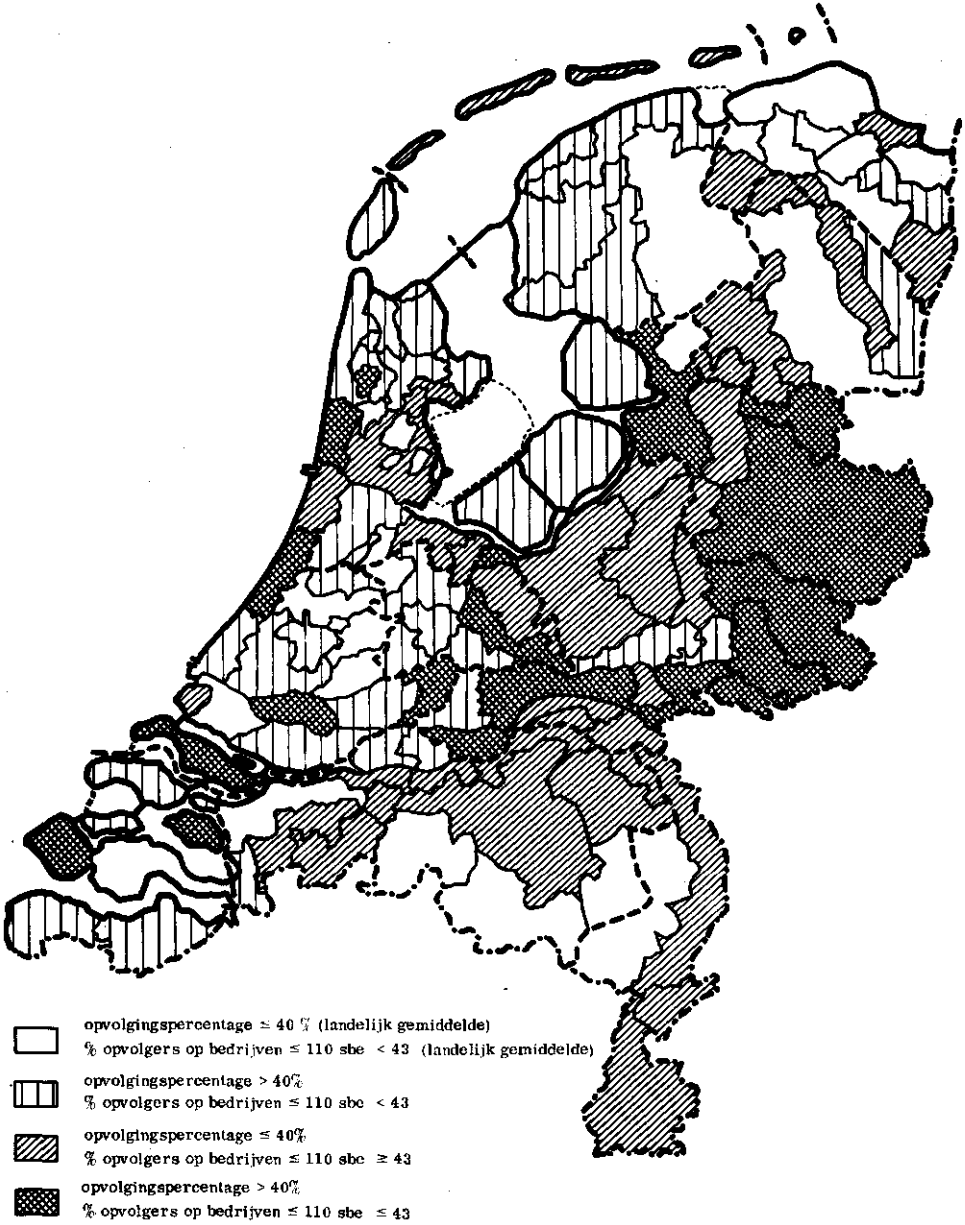
Tabel 6. Aantal en percentage van de opvolgers dat wil opvolgen op bedrijven met een bepaalde bedrijfs-
omvang

	Bedrijfsomvang in sbe											
	10-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90	90-100	≥ 150	totaal
	/.	%	/.	%	/.	%	/.	%	/.	%	/.	%
Groningen	148	13	94	8	130	12	234	21	524	46	1130	100
Friesland	241	12	148	7	208	10	484	23	995	48	2076	100
Drenthe	248	16	207	13	232	15	382	25	465	30	1534	100
Overijssel	1 092	27	562	14	617	16	997	25	704	18	3 972	100
Gelderland	1 387	30	675	14	649	14	965	20	1 015	22	4 682	100
Utrecht	141	14	135	13	158	15	258	25	346	33	1 038	100
Noord-Holland	395	16	203	8	307	13	486	20	1 017	42	2 408	100
Zuid-Holland	611	16	304	8	350	9	677	18	1 900	49	3 842	100
Zeeland	207	18	99	9	120	10	236	20	490	43	1 152	100
Noord-Brabant	567	18	391	13	406	13	739	24	999	32	3 102	100
Limburg	296	21	176	13	179	13	275	20	466	33	1 392	100
IJsselmeerpolders	5	1	20	3	22	3	132	17	585	77	764	100
Nederland	5 338	20	3 014	11	3 378	12	5 856	22	9 506	35	27 092	100

KAART 3

LANDBOUWGEBIEDEN 1957

Naar gemeentegrenzen 1970.

Tabel 7. De bedrijfsopvolging in 1968 en 1972 naar bedrijfstype

	Aantal bedr. met opvolger 1968	Opvolgings- percentage 1968	Aantal bedr. met opvolger 1972	Opvolgings- percentage 1972	Dalings- percentage
SV (Veehouderijbedrijven)	23 399	47	17 401	39 ¹⁾	8
SA (Akkerbouwbedrijven)	3 582	50	2 809	42	8
ST (Tuinbouwbedrijven)	6 616	50	4 824	44	6
SK (Gecombineerde bedr.)	3 641	50	2 058	41	10
Totaal	77 809	48	27 092	40	8

1) In 1972 waren hierbij 13 385 melkveebedrijven met opvolger, en 4 016 overige veehouderijbedrijven met opvolger, waarbij de opvolgingspercentages respectievelijk 41% en 34% waren.

belangrijk deel van de opvolgers op deze kleine bedrijven wil opvolgen.

Kaart 2 laat zien hoeveel procent van de in een landbouwgebied beschikbare opvolgers wil opvolgen op bedrijven van 110 sbe of minder. Het is duidelijk dat er vooral in Oost-midden Nederland nog veel gebieden voorkomen waar een groot gedeelte van de opvolgers wil opvolgen op relatief kleine bedrijven. In tabel 6 (blz. 24) wordt meer gedetailleerde informatie hierover gegeven voor de verschillende provincies.

Hoewel de animo kleine bedrijven over te nemen in alle provincies veel geringer is dan die om grote bedrijven over te nemen, zal het effect hiervan in sommige provincies toch langzamer voelbaar worden dan in andere. Tevens kan uit tabel 6 worden afgeleid dat het aantal opvolgers dat bedrijven wil overnemen met een bedrijfsomvang, die bedrijfs-economisch duidelijk te klein wordt geacht, nog in de duizenden loopt.

Hierbij dient te worden opgemerkt dat de begrippen "groot" c.q. "klein" bedrijf voor de betrokkenen natuurlijk sterk subjectief zijn. In een omgeving met veel grote bedrijven is "groot" iets anders dan in een omgeving met veel kleine bedrijven. Het is verder de vraag in hoeverre deze opvolgers deze kleine bedrijven inderdaad zullen overnemen.

Kaart 3 is een combinatie van de kaarten 1 en 2 en maakt het mogelijk de betekenis van het opvolgingscijfer in bepaalde regio's te specificeren. Wanneer bv. uit kaart 1 blijkt dat zowel de IJsselmeerpolders als Salland en Twente een hoog opvolgingspercentage hebben, blijkt uit kaart 3 dat hier duidelijk een andere betekenis moet worden toegekend i.v.m. de bedrijfsgroottestructuur en het percentage van de opvolgers dat op kleine bedrijven wil opvolgen.

Bedrijfstype

De variatie van de opvolgingscijfers naar bedrijfstype is geringer dan die naar leeftijd van het bedrijfshoofd of bedrijfsomvang. Toch zijn er wel verschillen tussen de opvolgingspercentages per bedrijfstype. In tabel 7 (blz. 26) wordt een overzicht gegeven van de opvolgingspercentages in 1968 en 1972 voor de vier hoofdbedrijfstypen.

Opvallend is de snelle daling van het aantal opvolgers op de gecombineerde bedrijven en de geringe daling van dat op de tuinbouwbedrijven, die in 1972 het hoogste opvolgingspercentage hebben, gevolgd door de akkerbouwbedrijven. De veehouderij kent zowel in 1968 als in 1972 de laagste opvolgingscijfers. De differentiatie tussen de verschillende bedrijfstypen was in 1968 nog erg gering maar is in 1972 vrij sterk toegenomen. De opvolgingspercentages per hoofdbedrijfstype in de provincies zijn af te lezen uit tabel 8.

Tabel 8. Aantal bedrijven met opvolger en opvolgingspercentage naar bedrijfstype per provincie 1972

	Opvolgingspercentage					Aantal bedrijven met opvolger				
	tot.	SV	SA	ST	SK	SV	SA	ST	SK	tot.
Groningen	34	30	38	26	43	480	474	40	136	1130
Friesland	41	40	40	36	50	1890	71	41	74	2076
Drenthe	32	29	38	25	42	920	403	13	198	1534
Overijssel	46	46	50	29	46	3835	74	25	38	3972
Gelderland	40	40	28	38	39	3998	26	464	194	4682
Utrecht	43	43	-	41	39	895	-	122	20	1038
N.-Holland	44	38	58	46	52	940	271	1099	98	2408
Z.-Holland	47	40	48	52	53	1210	270	2117	245	3842
Zeeland	42	39	41	36	47	98	572	177	305	1152
N.-Brabant	35	35	35	35	31	2663	179	312	248	3102
Limburg	30	30	21	33	29	651	84	331	326	1392
IJsselmeerp.	59	63	59	54	62	121	384	83	176	764

Uit deze tabel blijkt dat de landelijke patronen, zoals weergegeven in tabel 7 niet altijd terug zijn te vinden in de provincies. In het oog springen vooral de lage opvolgingspercentages voor de tuinbouwbedrijven in Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel, en het hoge opvolgingspercentage op de Noordhollandse akkerbouwbedrijven en op de Friese gecombineerde bedrijven.

Binnen een bepaald hoofdbedrijfstype blijken er soms grote verschillen in opvolgingspercentage te bestaan tussen de afzonderlijke bedrijfstypen. Daardoor kunnen deze verschillen mede zijn ontstaan. Verschillen binnen een bepaald hoofdbedrijfstype komen vooral voor in de veehouderij en de tuinbouw.

In tabel 9 worden de belangrijkste bedrijfstypen per provincie gezien. Bij de veehouderij is een onderscheid gemaakt tussen melkveebedrijven en overige veehouderijbedrijven, waar zo nodig de belangrijkste categorieën worden uitgelicht. De akkerbouw kon bij de beschikbare bedrijfstype-indeling niet zinvol worden opgesplitst. Bij de tuinbouw en de combinaties worden de belangrijkste typen naar voren gehaald.

Tabel 9. De bedrijfsopvolgingssituatie in de belangrijkste bedrijfstypen per provincie

	Aantal bedrijven (hoofdber. ≥ 50 jr.)	Aantal bedr. met op- volger	Opvol- gings- percen- tage	Opvolgings- percentage voor heel Nederland
Groningen:				
melkveebedrijven	1 418	437	31	(41)
overige veehouderijber.	404	43	11	(34)
veehouderij-/akkerb.bedr.	289	124	43	(41)
akkerbouwbedrijven	1 241	474	38	(42)
Friesland:				
melkveebedrijven	4 329	1 831	42	(41)
overige veehouderijbedr.	339	59	17	(34)
Drenthe:				
melkveebedrijven	2 711	800	30	(41)
overige veehouderijbedr.	500	120	24	(34)
veehouderij-/akkerb.bedr.	465	193	42	(41)
akkerbouwbedrijven	1 051	403	38	(42)
Overijssel: (excl. IJssel- meerpolders)				
melkveebedrijven	6 875	3 081	45	(41)
overige veehouderijbedr. w.v. rundvee-/varkens- bedrijven	1 426	714	50	(34)
	834	500	60	(46)
Gelderland:				
melkveebedrijven	6 424	2 596	40	(41)
overige veehouderijbedr. w.v. rundvee-/varkens- bedrijven	3 583	1 402	39	(34)
	1 687	778	46	(46)
glasgroentebedrijven	237	104	44	(51)
fruitteeltbedrijven	443	160	36	(39)
veehouderij-/tuinb.bedr.	327	140	43	(38)
Utrecht:				
melkveebedrijven	1 663	772	46	(41)
overige veehouderijbedr.	413	123	29	(34)
tuinbouwbedrijven	297	122	41	(44)

Tabel 9. (vervolg)

	Aantal bedrijven (hoofdber. ≥ 50 jr.)	Aantal bedr. met op- volger	Opvol- gings- percen- tage	Opvolgings- percentage voor heel Nederland
Noord-Holland;				
melkveebedrijven	2 036	833	41	(41)
overige veehouderijbedr.	326	107	33	(34)
akkerbouwbedrijven	470	271	58	(42)
glasbloemenbedrijven	520	276	53	(55)
opengrondsgroenteteelt- bedrijven	300	125	42	(34)
bloembollenbedrijven	828	403	49	(49)
Zuid-Holland:				
melkveebedrijven	2 448	1 069	44	(41)
overige veehouderijbedr.	574	141	25	(34)
akkerbouwbedrijven	565	270	48	(42)
glasgroentebedrijven	1 495	862	58	(51)
glasbloemenbedrijven	704	433	61	(55)
overige glasbedrijven	262	119	45	(45)
opengrondsgroenteteelt- bedrijven	292	120	41	(34)
bloembollen	474	243	51	(49)
opengrondsboomkweke- rijen en vaste plantenbedr.	297	102	34	(38)
gecombineerde bedrijven	462	245	53	(40)
Zeeland:				
melkveebedrijven	120	52	43	(41)
overige veehouderijbedr.	134	46	34	(34)
akkerbouwbedrijven	1 381	572	41	(42)
fruitteeltbedrijven	214	90	42	(39)
veehouderij-/akkerb.bedr.	362	175	48	(41)
Noord-Brabant:				
melkveebedrijven	4 003	1 525	38	(41)
overige veehouderijbedr.	2 761	738	27	(34)
w.v. fokvarkensbedrijven	387	78	20	(25)
rundvee-/varkensbedr.	1 109	463	42	(46)
akkerbouwbedrijven	1 381	572	41	(42)
opengrondsgroenteteelt- bedrijven	257	79	31	(34)
veehouderij-/akkerb.bedr.	386	104	27	(41)
veehouderij-/tuinb.bedr.	217	67	31	(38)
Limburg:				
melkveebedrijven	802	288	36	(41)
overige veehouderijbedr.	1 333	363	27	(34)

Tabel 9. (vervolg)

	Aantal bedrijven (hoofdber. ≥ 50 jr.)	Aantal bedr. met op- volger	Opvol- gings- percen- tage	Opvolgings- percentage voor heel Nederland
w.v. rundvee-/varkens- bedrijven	322	137	43	(46)
akkerbouwbedrijven	400	84	21	(42)
glasgroentebedrijven	271	117	43	(51)
opengrondsgroenteteelt- bedrijven	211	40	19	(34)
veehouderij-/akkerb.bedr.	603	178	30	(41)
veehouderij-/akkerbouw-/ tuinbouwbedrijven	217	64	29	(41)

Uit bovenstaande tabel mag blijken dat bij interpretatie van de opvolgingspercentages per hoofdbedrijfstype voorzichtig te werk moet worden gegaan, vooral wanneer deze, zoals bij de veehouderijbedrijven uit onderdelen bestaan die duidelijk verschillen ten aanzien van het opvolgingsniveau.

HOOFDSTUK III

Relaties tussen factoren, die het opvolgingspercentage beïnvloeden

In het vorige hoofdstuk is aandacht besteed aan de relatie tussen het opvolgingspercentage enerzijds en de leeftijd van het bedrijfshoofd, de bedrijfsomvang en het bedrijfstype anderzijds. In dit hoofdstuk zal het effect van combinatievormen van deze variabelen en het opvolgingspercentage worden gezien.

In tabel 10 is de relatie tussen opvolgingspercentage, bedrijfstype, en leeftijd van het bedrijfshoofd uitgewerkt.

In alle bedrijfstypen kan men constateren dat het aantal bedrijven van oudere boeren kleiner is dan dat van jongere en dat rond vier vijfde van de opvolgers zit op bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 65 jaar. Het percentage van de bedrijven dat in handen is van boeren van een bepaalde leeftijdsklasse, verschilt niet noemenswaardig in de verschillende bedrijfstypen.

De relatie tussen de leeftijd van het bedrijfshoofd en het opvolgingspercentage verschilt wel naargelang het bedrijfstype. Op de veehouderijbedrijven is het opvolgingspercentage hoger, naarmate de leeftijd van het bedrijfshoofd hoger is. Op de akkerbouwbedrijven daalt het na een aanvankelijke stijging enigszins in de leeftijdsklassen boven de 65 jaar. Op de tuinbouw- en de gecombineerde bedrijven zet in deze klasse eveneens een daling in, maar stijgt het opvolgingspercentage weer in de klasse boven 70 jaar.

In hoofdstuk 2 kon al worden aangetoond, dat de relatie tussen het opvolgingspercentage en de leeftijd van het bedrijfshoofd per provincie verschilt. Deze verschillen per provincie blijken bij nadere analyse niet zonder meer te worden veroorzaakt door de verschillen per bedrijfstype. Op de Friese veehouderijbedrijven bv. daalt het opvolgingspercentage in de klasse boven 65 jaar, wat een afwijking betekent van het landelijke patroon op veehouderijbedrijven. In Groningen daarentegen stijgt het opvolgingspercentage op veehouderijbedrijven ook in de hogere leeftijdsklassen, wat overeenkomt met het landelijke patroon.

Uit tabel 10 blijkt verder dat de invloed van het bedrijfstype op het opvolgingspercentage in belangrijke mate onafhankelijk is van de leeftijd van het bedrijfshoofd. De tuinbouw kent in bijna alle leeftijdsklassen een relatief hoog opvolgingspercentage. Op de akkerbouw- en de gecombineerde bedrijven liggen de opvolgingspercentages in de verschillende leeftijdsklassen lager. De veehouderij kent grote verschillen tussen de opvolgingspercentages per leeftijdsklasse, waardoor in de jongere klassen dit percentage hier het laagste is vergeleken met de andere bedrijfstypen, terwijl het in de hogere leeftijdsklassen relatief erg hoog is.

Tabel 11 geeft de relatie tussen de leeftijd van het bedrijfshoofd, de bedrijfsomvang in sbe, en het opvolgingspercentage aan. Van de oudere bedrijfshoofden hebben er relatief meer kleine bedrijven dan van de jongere. Van de bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder heeft zelfs 58% een bedrijf kleiner dan 70 sbe. Het is daarom enigszins verrassend dat ondanks de in deze tabel bevestigde invloed van de bedrijfsomvang op het opvolgingspercentage, het opvolgingspercentage toch blijft stijgen in de hogere leeftijdsklassen. Omdat de opvolgingspercentages in de leeftijds-klassen blijven stijgen, naarmate de bedrijfsomvang groter is (er is slechts een onderbreking van deze tendens) en in de bedrijfsomvangklas-sen, naarmate de leeftijd hoger is, moet hier een onafhankelijke invloed van de factoren leeftijd van het bedrijfshoofd en bedrijfsomvang op het opvolgingspercentage worden vastgesteld.

Het aantal opvolgers dat een bedrijfshoofd van 65 jaar of ouder wil opvolgen op bedrijven van 10 - 70 sbe is nog vrij groot, nl. 2 266. Het betreft hier al wat oudere opvolgers. Van deze 2 266 zijn er nl. 1 939 25 jaar of ouder. Omdat deze groep een beroepspositie wil gaan innemen die niet veel perspectief lijkt te bieden en bovendien pas op relatief oude-re leeftijd die beroepspositie kan gaan innemen, kan hier in zekere zin van een probleemgroep worden gesproken. Ruim de helft van deze groep opvolgers is te vinden in de provincies Gelderland en Overijssel, resp. 27% en 26%, verder in Zuid-Holland 12% en in Noord-Brabant 8%.

Het zou interessant zijn iets meer over deze groep te weten. Het lijkt aannemelijk dat hier veel jongeren onder zijn die op zich weinig beroepsalternatieven hebben, en via een negatief selectieproces in de landbouw terecht komen. De vraag is ook of deze groep werkelijk be-drijfshoofd wordt, en wat er dan met de overgenomen bedrijven gedaan wordt.

In tabel 12 komt de relatie tussen bedrijfstype en bedrijfsomvang in sbe naar voren. Allereerst blijkt dat er onder de veehouderijbedrijven relatief veel kleinere bedrijven zijn. Wat dat betreft is er binnen deze veehouderijbedrijven geen onderscheid tussen de melkveebedrijven en de gemengde veehouderijbedrijven. Ook de gecombineerde bedrijven hebben een vrij ongunstige bedrijfsomvangstructuur, zij het dat deze hier toch beter is dan in de veehouderijsector.

Wat het opvolgingspercentage betreft doet de factor bedrijfsomvang hier zijn invloed onverminderd gelden. In alle bedrijfstypen zijn er rela-tief meer opvolgers beschikbaar voor de grotere dan voor de kleinere bedrijven. De invloed van de factor bedrijfstype verdwijnt nu evenwel voor het grootste deel. Op de kleinere bedrijven is het opvolgingspercen-tage van de tuinbouwbedrijven nog wel het hoogst, hoger dan dat van de veehouderijbedrijven, maar op de grotere bedrijven zijn voor de veehou-derijbedrijven zelfs duidelijk de meeste opvolgers beschikbaar. De lan-delijke volgorde, waarin op de tuinbouwbedrijven relatief de meeste op-volgers voorkomen, dan de akkerbouwbedrijven volgen, vervolgens de gecombineerde bedrijven en ten slotte de veehouderijbedrijven, wordt hier duidelijk doorbroken. Het eerder geconstateerde verband tussen be-drijfstype en opvolgingspercentage is dus een schijnverband dat wordt wegverklaard door de factor bedrijfsomvang. De oorzaak hiervan ligt in

de enorme verschillen in bedrijfsomvangstructuur tussen de bedrijfstypen. Een vergelijking tussen de veehouderijbedrijven en de akkerbouwbedrijven kan dit illustreren (zie tabel). Hoewel de veehouderijbedrijven in alle bedrijfsgroottesklassen een hoger opvolgingspercentage hebben dan de akkerbouwbedrijven, hebben deze laatste over het geheel een hoger percentage, omdat de bedrijfsomvangstructuur zowel beter is. Wanneer de bedrijfsomvangstructuur voor alle bedrijfstypen gelijk zou zijn, zou het opvolgingspercentage op de veehouderijbedrijven zelfs het hoogste zijn, vóór de tuinbouw-, de gecombineerde en de akkerbouwbedrijven. Wanneer we nl. de landelijke bedrijfsomvangstructuur gelijkelijk projecteren in de vier hoofdbedrijfstypen, zou elk hoofdbedrijfstype als volgt naar bedrijfsomvang gestructureerd zijn:

10 - 70 sbe	: 7 055 bedrijven
70 - 90 sbe	: 2 049 bedrijven
90 - 110 sbe	: 1 773 bedrijven
110 - 150 sbe	: 2 502 bedrijven
≥ 150 sbe	: 3 473 bedrijven

Wanneer we de reële opvolgingspercentages per bedrijfsomvangklasse op deze gestandaardiseerde verdeling toepassen wordt het opvolgingspercentage voor de veehouderijbedrijven 41%, voor de akkerbouwbedrijven 35%, voor de tuinbouwbedrijven 40%, voor de gecombineerde bedrijven 39%. Het totaal opvolgingspercentage voor Nederland zou volgens deze verdeling 38% zijn.

Samenvattend kan dus gesteld worden dat de factoren bedrijfsomvang en leeftijd van het bedrijfshoofd een reël effect hebben op het opvolgingspercentage, dat de relatie van dit percentage met de factor bedrijfstype vanwege de verschillen in bedrijfsgroottesstructuur voorzichtig moet worden geïnterpreteerd. Bij constant houden van de bedrijfsomvang is de volgorde van het opvolgingspercentage niet

1) Tuinbouwbedrijven, 2) Akkerbouwbedrijven, 3) Gecombineerde bedrijven, 4) Veehouderijbedrijven

maar

1) Veehouderijbedrijven, 2) Tuinbouwbedrijven, 3) Gecombineerde bedrijven, 4) Akkerbouwbedrijven.

De in dit rapport beschreven relaties zouden bij een nog verdergaande analyse ongetwijfeld nader uitgediept en genuanceerd kunnen worden. Het zou bv. interessant zijn de bedrijven in enkele groepen, die verschillen in bedrijfsomvang, te verdelen, (de grenzen 10-70 sbe, 70-150 sbe, ≥ 150 sbe liggen op grond van de hier gevonden verdelingen het meest voor de hand) en dan de relaties tussen de diverse factoren verder te analyseren. Ook een verdere analyse van de diverse relaties per regio zou erg informatief kunnen zijn. Voor deze op zich belangwekkende uitdieping van de relatie tussen de leeftijd van het bedrijfshoofd en het opvolgingspercentage per regio zou uitgebreide informatie over de abdicationpatronen nodig zijn.

Tabel 10. Opvolging naar bedrijfstype en leeftijd van het bedrijfshoofd

Bedrijfstype Leetijd bedrijfsh.	Bedrijven (hoofdber. ≥ 50 jr.)		Aantal bedr. met op- volger	Opvol- gings- percen- tage	Percen- tage op- volgers
	‰	%			
SV					
50-54	13 123	29	3 971	30	23
55-59	12 324	28	4 633	38	27
60-64	10 323	23	4 371	42	25
65-69	5 240	12	2 358	45	14
70 e.o.	3 803	8	2 068	54	11
totaal	44 813	100	17 401	39	100
SA					
50-54	2 102	32	758	36	27
55-59	1 900	28	834	43	30
60-64	1 537	23	713	46	25
65-69	749	11	321	43	11
70 e.o.	418	6	183	44	7
totaal	6 706	100	2 809	42	100
ST					
50-54	3 245	30	1 264	39	26
55-59	3 175	29	1 423	45	29
60-64	2 590	24	1 232	48	26
65-69	1 158	11	525	45	11
70 e.o.	736	6	380	52	8
totaal	10 904	100	4 824	44	100
SK					
50-54	1 509	30	518	34	25
55-59	1 480	29	610	41	30
60-64	1 165	23	522	45	25
65-69	568	11	242	43	12
70 e.o.	344	7	166	48	8
totaal	5 066	100	2 058	41	100

Tabel 11. Opvolging naar leeftijd van het bedrijfshoofd en bedrijfsomvang

Leeftijd bedrijsh. sbe	Bedrijven (hoofdber. ≥ 50 jr.)		Aantal bedr. met op- volger	Opvol- gings- percen- tage	Percen- tage op- volgers
	‰	%			
50-54 jaar:					
10- 70	6 086	31	703	12	11
70- 90	2 778	14	604	22	9
90-110	2 594	13	798	31	12
110-150	3 481	17	1 451	42	22
≥150	5 040	25	2 955	59	46
totaal	19 979	100	6 511	33	100
55-59 jaar:					
10- 70	7 203	38	1 044	14	14
70- 90	2 442	13	754	34	10
90-110	2 057	11	940	46	13
110-150	2 924	15	1 750	61	23
≥150	4 253	23	3 012	71	40
totaal	18 879	100	7 500	40	100
60-64 jaar:					
10- 70	7 427	48	1 325	17	19
70- 90	1 772	11	832	47	12
90-110	1 401	9	886	53	13
110-150	2 142	14	1 566	73	23
≥150	2 873	18	2 229	78	33
totaal	15 615	100	6 838	44	100
65-69 jaar:					
10- 70	4 455	57	1 061	24	31
70- 90	672	9	444	66	13
90-110	593	8	414	70	12
110-150	871	11	649	74	19
≥150	1 124	15	878	78	25
totaal	7 715	100	3 446	44	100
70 jaar e.o.					
10- 70	3 131	59	1 205	38	43
70- 90	531	10	380	72	14
90-110	447	8	340	76	12
110-150	590	11	440	75	16
≥150	602	12	432	71	15
totaal	5 301	100	2 797	52	100

Tabel 12. Opvolging naar bedrijfstype en bedrijfsomvang

sbe	Bedrijfstype	Bedrijven (hoofdber. ≥ 50 jr.)		Aantal bedr. met op- volger	Opvol- gings- percen- tage	Percen- tage op- volgers
		%	%			
SV						
	10- 70	20 367	45	3 814	19	22
	70- 90	6 055	14	2 239	37	13
	90-110	5 141	11	2 540	49	15
	110-150	6 956	16	4 241	61	24
	≥150	6 294	14	4 567	73	26
	totaal	44 813	100	17 401	39	100
<hr/>						
SA						
	10- 70	2 006	30	367	18	13
	70- 90	597	9	180	30	6
	90-110	582	9	214	37	8
	110-150	993	15	498	50	18
	≥150	2 528	37	1 550	61	55
	totaal	6 706	100	2 809	42	100
<hr/>						
ST						
	10- 70	3 958	36	814	21	17
	70- 90	1 005	9	398	40	8
	90-110	856	8	405	47	8
	110-150	1 298	12	692	53	14
	≥150	3 787	35	2 515	66	53
	totaal	10 904	100	4 824	44	100
<hr/>						
SK						
	10- 70	1 971	39	343	17	17
	70- 90	538	11	197	37	10
	90-110	513	10	219	43	11
	110-150	761	15	425	56	21
	≥150	1 283	25	874	68	41
	totaal	5 066	100	2 058	41	100

Tabel 13. (1e vervolg)

Gebied	Aantal hoofdberoep bedrijfs hoofden $\geq$ 50 jr.		Aantal en % met opvolger		Aantal en % met opvolger		Percentage opvolgers 1972	
	1968	1972	1968	%	1972	%	15-19 jr.	20-24 jr.
							20-24 jr.	25 jr. e.o.
Olst en Wijck	329	322	154	47	123	38	22	29
Westelijk Weidegebied	918	804	417	45	351	44	22	34
Oostelijk Weidegebied	1 297	1 179	427	33	277	23	19	24
Glethoorn en Steenwijkerwold	293	233	110	38	90	39	13	28
Zand- en Veengebied	899	749	431	48	334	45	14	23
Salland en Twente	6 069	5 431	3 503	58	2 797	52	17	21
tot. Overijssel	9 805	8 718	5 042	51	3 972	46	17	23
N.O.Polder	903	1 044	577	64	594	57	25	43
O.Z. Flevoland	115	241	90	78	170	71	29	37
tot. IJsselmeerpolders	1 018	1 285	667	66	764	59	26	41
West. IJsselstreek	612	507	299	49	190	37	16	29
Oost. IJsselstreek	325	258	187	59	117	45	15	38
Lijmers	644	515	350	54	225	44	26	35
Oost. Bctuwe	373	297	177	47	106	36	30	42
Midden-Betuwe	1 534	1 241	726	47	535	43	21	30
West. Betuwe	377	358	196	52	159	44	24	40
Bommelerwaard	644	546	315	49	247	45	25	34
Land v. Maas en Waal Noord	397	352	204	51	112	32	26	36
Land v. Maas en Waal Zuid	225	192	98	44	66	34	27	34
Noord. Veluwe	451	395	170	38	118	30	18	38
West. Veluwe	2 004	1 785	847	42	590	33	24	44
Oost. Veluwe	1 011	847	370	37	229	27	16	34
Veluwezoom	176	142	85	48	62	44	24	39
Noord. Achterhoek	2 695	2 381	1 612	60	1 135	48	16	24
Zuid. Achterhoek	1 544	1 277	817	53	539	42	16	30
Oude IJsselgebied	472	395	248	53	173	44	20	30
Rijk van Nijmegen	454	335	159	35	79	24	27	39
tot. Gelderland	13 938	11 823	6 860	49	4 682	40	20	31

Tabel 13. (2e vervolg)

Gebied	Aantal hoofdberoep bedrijfs hoofden $\geq$ 50 jr.		Aantal en % met opvolger		Aantal en % met opvolger		Percentage opvolgers 1972		
	1972		1968		1972		15-19 jr.		
	1968	%	1972	%	1968	%	20-24 jr.	25 jr. e.o.	
Kromme Rijnstreek	302	283	173	57	137	48	24	43	55
De Ronde Venen	191	204	96	50	78	38	24	44	32
Veenweidegebied	500	462	256	51	195	42	27	39	34
Gebied v. IJssel en Oude Rijn	343	269	163	48	116	43	28	38	34
Lopikerwaard	399	339	195	49	172	51	26	39	35
Eemland	109	87	62	57	39	45	18	54	28
Zandgebied	597	545	261	44	198	36	24	43	33
Heuvelring	287	242	126	44	103	43	23	33	44
tot. Utrecht	2 728	2 431	1 332	49	1 038	43	25	40	35
Amsteldieppolders	311	261	166	53	140	54	10	35	55
Wieringermeerpolder	259	191	187	72	121	63	9	28	63
Haarlemmermeer en IJ-polders	572	460	322	56	241	52	12	36	52
Aalsmeer	395	297	203	51	160	54	8	20	72
Amstelland	161	163	73	45	62	38	15	43	42
Land van Zijpe	308	264	142	46	116	44	17	32	51
Noord. Westfriesland	569	472	271	48	200	42	22	32	46
Waterland	727	626	295	41	215	34	18	36	46
Droogmakerijen	393	353	165	42	133	38	21	29	50
't Gein	290	245	122	42	84	34	21	35	44
Texel en Wieringen	301	256	142	47	115	45	17	33	50
Gooiland	103	88	37	36	27	31	30	26	44
N. Kennemerland	481	373	217	45	169	45	18	35	47
Z. Kennemerland	150	102	57	53	40	39	17	32	51
Geestmerambacht	180	129	87	48	54	42	7	43	50
Randgeb. v. Geestmerambacht	366	276	186	51	120	43	16	35	49
Zuid. Westfriesland	154	115	84	55	43	37	19	31	50
Bangert	273	211	137	50	81	38	21	30	49
Oost. Westfriesland	793	607	431	54	287	47	19	37	44
tot. Noord-Holland	6 786	5 489	3 326	49	2 408	44	16	33	51

Tabel 13. (3e vervolg)

Gebied	Aantal hoofdberoep bedrijfschoufden $\geq$ 50 jr.		Aantal en % met opvolger.		Aantal en % met opvolger		Percentage opvolgers 1972		
	1968	1972	1968	%	1972	%	15-19 jr.	20-24 jr.	
Droogmakerijen	345	295	196	57	148	50	17	38	45
Rozenburg Oost, Voorne en Putten	329	290	139	42	106	37	18	29	53
Voorne Duinstreek	280	250	103	37	75	30	7	37	56
IJsselmonde	451	359	266	59	167	47	11	25	64
Hoekse en Dordse Waard	683	549	439	64	288	52	11	26	63
Gooree en Overflakke	629	512	337	54	235	46	14	26	60
De Venen	400	398	232	58	190	48	28	40	32
Rijnland	518	466	260	50	183	39	20	26	54
Boskoop	235	202	90	38	66	33	21	36	43
Land van Gouda en Woerden	348	314	159	46	111	35	24	37	39
Delft. en Schieland	1 223	1 010	684	56	475	47	19	35	46
Krimpenerwaard	432	405	209	48	159	39	29	36	35
Alblasserwaard	600	505	363	61	241	48	17	31	52
Vijfheerenlanden	460	383	248	54	176	46	16	31	53
Bollenstreek	1 027	833	600	58	439	53	14	29	57
Westland	1 551	1 360	837	62	733	58	16	37	47
tot. Zuid-Holland	9 511	8 131	5 282	56	3 842	47	17	33	50
Schouwen en Duiveland	337	317	167	50	163	51	23	25	52
St.-Philipsland	24	23	9	38	10	43	20	30	50
Tholen	314	263	157	50	129	49	16	30	54
N. Beveland	111	94	57	51	39	41	15	18	67
Walcheren	444	367	242	55	155	42	17	24	59
Z. Beveland	818	657	356	44	235	36	14	31	55
W. Zeeuws Vlaanderen	536	441	280	52	197	45	16	32	52
O. Zeeuws Vlaanderen	608	609	285	47	224	37	17	36	47
tot. Zeeland	3 192	2 771	1 553	49	1 152	42	17	30	53

8 Tabel 13. (4e vervolg)

Gebied	Aantal hoofdberoep bedrijfs hoofden $\geq$ 50 jr.		Aantal en % met opvolger		Aantal en % met opvolger		Percentage opvolgers 1972		
	1968	1972	1968	%	1972	%	15-19 jr.	20-24 jr.	
							25 jr. e.o.		
Noordwesthoek	552	490	308	56	193	39	25	35	40
West. Langstraat	219	197	120	55	76	39	24	40	36
Bresbosch	137	131	85	62	67	51	21	30	49
Oost. Langstraat	275	241	112	41	77	32	29	32	39
Land van Altona	286	256	141	49	115	45	22	33	45
Maaskant	293	248	151	52	89	36	24	43	33
Land van Bergen op Zoom	140	120	74	53	61	51	16	39	45
Noordwestelijke Zandgronden	959	821	465	48	299	36	24	42	34
Land van Breda	851	732	361	42	242	33	26	41	33
Westelijke Kempen	775	643	373	48	237	37	28	48	24
Meijerij	2 678	2 274	1 047	39	668	29	28	40	32
Oost Kempen	881	757	426	48	292	39	30	43	27
N. Peelgebied	1 404	1 162	536	38	357	31	33	40	27
Z. Peelgebied	707	638	277	39	248	39	29	44	27
Land van Cuyk	304	251	131	43	81	32	30	37	33
tot. Noord-Brabant	10 461	8 961	4 607	44	3 102	35	27	41	32
Zuid-Limburg	1 621	1 376	635	39	393	29	22	38	40
Westelijk Noord-Limburg	1 784	1 564	685	38	412	26	29	41	30
Noordelijke Maasvallei	1 641	1 398	702	43	474	34	26	39	35
Land van Montfort	362	311	159	44	113	36	19	35	46
tot. Limburg	5 408	4 649	2 161	40	1 392	30	25	39	36
Tot. Nederland	77 996	67 489	37 257	48	27 092	40	20	33	47

Tabel 14.

Gebied	Opvolgingsperc. naar leeftijd					Opvolgingspercentage naar bedrijfsomvang in sbe 1972					Opvolgingsperc. naar bedrijfstype					Aantal hoofdbedrijfs- bedrijfs- ≥ 50 jr. (a)	a in % van alle hoofdbedrijfs- bedrijfs- tage							
	50-55		60-65		e.o.		10-70		90-110		≥ 150		SV		SA			ST		SK				
	54	59	64	64	64	64	70	70	90	110	150	SV	SA	ST	SK			SV	SA	ST	SK	SV	SA	ST
Humsterland	25	47	43	33	26	33	13	55	44	36	39	-	54	133	47	37								
Hogeland	37	37	37	36	10	30	39	40	53	33	41	21	48	547	45	37								
C. Bouwstreek	33	49	36	32	16	26	52	42	54	34	53	48	166	166	49	37								
Oost Fivelgo	19	32	39	47	15	50	31	47	36	32	26	-	-	107	47	32								
Nieuw Oldambt	34	42	44	29	24	50	50	50	21	45	43	41	-	104	42	38								
Oud Oldambt	32	46	47	44	25	19	13	53	47	45	43	33	30	253	48	41								
C. Weidestreek	33	39	42	29	6	8	39	47	63	36	-	-	-	248	46	36								
Zuid-Wester Kwartier	18	23	24	31	8	28	41	49	61	23	-	-	-	661	51	23								
Goorecht	38	20	18	30	9	22	38	56	56	24	-	-	25	84	49	25								
Westerwolde	26	31	48	42	19	25	43	56	59	22	36	-	34	485	48	34								
Woldstreek	32	45	40	44	8	46	32	55	66	37	37	-	55	226	47	39								
Veenkoloniën	33	41	44	26	14	17	38	42	56	35	37	36	46	320	47	37								
tot. Groningen	39	36	37	35	12	26	40	47	54	30	38	26	43	3334	47	34								
Het Bildt	46	49	58	26	26	33	13	55	44	40	49	50	50	199	46	46								
Weide- en Bouwstreek	39	45	43	42	10	30	39	40	53	42	34	29	50	873	45	42								
Kleinweidestreek	46	46	54	52	16	26	52	42	54	50	20	52	36	962	47	49								
Veenweidestreek	46	49	55	51	15	50	31	47	36	50	-	27	-	867	44	50								
Eilanden	43	24	35	28	24	50	50	21	45	33	-	-	-	84	44	32								
de Wouden	27	32	38	39	25	19	48	56	47	32	48	27	-	2125	47	33								
tot. Friesland	37	40	46	43	13	29	42	58	69	40	40	36	50	5110	46	41								
Weidegebied v.h. Noorderveld	12	26	34	32	15	33	43	44	25	27	-	-	-	275	54	25								
C. Zandgebied	26	32	39	40	12	26	34	53	62	30	40	-	42	1811	51	33								
Dieverdingspel	25	26	28	31	13	27	37	45	57	27	14	-	13	905	49	27								
Hoogeveen	22	24	41	37	11	33	67	44	92	26	-	-	-	135	46	29								
Zuidelijk Weidegebied	22	29	28	21	9	26	42	33	69	25	-	-	-	362	51	25								
Hondsrug	34	30	35	47	13	31	38	54	66	36	32	-	39	557	53	35								
Veenkoloniën	32	35	49	50	17	36	41	54	65	23	40	48	49	623	47	40								
Smilde	30	38	48	42	21	24	43	45	73	18	42	-	-	119	48	38								
tot. Drenthe	27	30	37	38	13	29	38	50	63	29	38	25	42	4787	50	32								

Tabel 14 (1e vervolg)

Gebied	Opvolgingsperc. naar leeftijd bedrijfshoofd					Opvolgingspercentage naar bedrijfsomvang in sbe					Opvolgingsperc. naar bedrijfstype			Aantal hoofdber. bedrijfsh. ≥ 50 jr. (a)	a in % van alle hoofdber. bedrijfsh. tage
	50-55		60-65		70-75		90-110		110-150		SV	SA	ST		
	54	59	64	69	74	79	90	110	150						
Olst en Wijhe	30	37	32	55	19	42	53	53	75	39	-	-	322	50	38
Westelijk Weidegebied	39	43	49	48	19	37	53	70	80	44	-	31	804	44	44
Oostelijk Weidegebied	18	23	28	26	10	25	49	61	66	23	-	-	1179	52	23
Giethoorn en Steenwijkerwold	31	31	43	57	16	34	29	64	79	38	53	-	233	49	39
Zand- en Veengebied	30	42	52	54	27	44	50	64	78	44	44	-	749	50	45
Salland en Twente	33	45	54	68	32	54	66	74	78	52	59	33	5431	59	52
tot. Overtijssel	31	41	49	61	26	47	60	71	78	46	50	29	8718	55	46
N.O.Polder	49	63	66	50	10	31	32	51	68	61	54	54	1044	63	57
O.Z. Flevoland	64	82	71	-	-	-	-	71	71	87	69	58	241	33	71
tot. IJsselmeerpolders	53	67	66	50	12	31	32	52	68	63	59	54	1285	54	59
West. IJsselstreek	31	35	39	46	22	39	47	67	75	37	-	39	507	50	37
Oost. IJsselstreek	24	57	49	54	25	32	50	54	75	46	-	-	258	46	45
Lijmers	33	40	46	56	27	49	62	65	57	46	-	-	515	50	44
Oost. Betuwe	34	35	38	37	17	31	59	64	61	35	-	37	297	46	36
Midden-Betuwe	33	46	45	49	29	47	53	54	63	44	54	41	1241	54	43
West. Betuwe	47	41	49	42	18	43	62	65	72	49	-	-	358	51	44
Bommeleraard	38	48	48	46	30	57	64	73	84	44	-	47	546	47	45
Land v. Maas en Waal Noord	22	37	34	35	16	38	46	61	58	34	-	25	352	48	32
Land v. Maas en Waal Zuid	23	40	32	42	18	35	40	58	70	33	-	60	192	47	34
Noord. Veluwe	30	31	30	27	19	41	42	81	100	30	-	-	395	48	30
West. Veluwe	27	30	35	44	19	44	51	52	71	33	-	50	1785	45	33
Oost. Veluwe	21	27	25	40	18	33	59	69	52	27	-	28	847	51	27
Veluwezoom	46	52	32	42	11	47	53	67	72	47	86	18	142	56	44
Noord. Achterhoek	35	46	56	58	23	46	59	73	86	48	20	33	2381	54	48
Zuid. Achterhoek	32	40	48	55	26	50	53	69	81	42	-	31	1277	51	42
Oude IJsselgebied	27	34	53	57	29	38	56	72	74	44	-	-	395	54	44
Rijk van Nijmegen	21	22	21	32	16	26	38	31	47	26	21	21	335	48	24
tot. Gelderland	31	39	42	48	22	44	54	65	72	40	28	38	11823	50	40

Tabel 14 (2e vervolg)

Gebied	Opvolgingsperc. naar leeftijd				Opvolgingspercentage naar bedrijfsomvang					Opvolgingsperc. naar bedrijfstype				Aantal hoofdbedrijfs- bedrijfs- ≥ 50 jr. (a)	a in % van alle hoofdbedrijfs- bedrijfs- tage	Opvolgings- percen- tage
	50-55- 60-65		60-65		10-70-90-110-150		≥ 150			SV SA ST SK		SV SA ST SK				
	e.o.	70	90	110	150	SV	SA	ST	SK	SV	SA	ST	SK			
Kromme Rijnstreek	38	56	54	53	8	35	58	70	73	54	-	39	31	283	43	48
De Ronde Venen	35	40	46	31	8	29	35	63	75	38	-	41	-	204	43	38
Veenweidegebied	40	45	44	40	14	43	45	59	72	44	-	28	-	462	45	42
Gebied van IJssel en Oude Rijn	40	46	45	40	13	36	45	64	72	42	-	44	-	289	41	43
Lopikerwaard	42	53	55	54	25	39	56	66	73	49	-	82	58	389	46	51
Eemland	33	46	65	36	17	50	67	73	75	46	-	-	-	87	43	45
Zandgebied	31	40	35	41	20	37	42	57	65	37	-	33	-	545	48	36
Heuvelrug	33	49	42	45	17	56	68	55	71	42	-	44	-	242	48	43
tot. Utrecht	37	46	45	44	16	40	50	60	71	43	-	41	39	2431	45	43
Amsteldieppolders	50	52	59	54	23	27	30	51	76	41	68	55	38	261	46	54
Wieringmeerpolders	41	68	72	64	29	50	45	59	71	47	64	57	72	191	39	63
Haarlemmermeer en IJ-polders	42	56	50	63	25	42	67	58	74	26	63	54	81	460	45	52
Aalsmeer	45	52	61	57	27	36	48	59	64	-	-	55	-	297	50	54
Amstelland	38	30	27	61	12	20	36	45	66	30	45	44	-	163	30	38
Land van Zijpe	37	43	44	57	15	35	50	44	72	40	-	52	67	251	40	44
Noord. Westfriesland	37	44	47	42	12	26	56	55	84	41	-	46	35	472	40	42
Waterland	31	37	38	34	16	27	45	61	78	35	31	29	-	626	50	34
Droogmakerijen	41	42	35	31	16	24	39	58	65	38	44	31	43	353	47	38
't Gein	34	30	38	36	23	20	42	53	58	38	-	20	-	245	51	34
Texel en Wieringen	41	39	48	53	17	20	33	54	76	43	47	49	52	256	53	45
Gooiland	21	31	44	30	20	67	29	44	83	29	-	38	-	88	52	31
N. Kennemerland	40	46	51	44	30	58	53	54	68	46	-	44	-	378	50	45
Z. Kennemerland	30	32	46	53	34	13	38	50	61	39	-	41	-	102	53	39
Gestmerambacht	34	53	42	24	29	47	56	60	67	62	-	40	-	129	47	42
Randgeb. v. Geesmerambacht	37	46	46	49	22	32	50	66	64	32	-	50	46	276	39	43
Zuid. Westfriesland	33	37	45	39	15	25	47	56	63	42	-	35	-	115	38	37
Banger	37	36	43	37	16	26	65	61	74	41	-	37	-	211	43	38
Oost. Westfriesland	49	49	43	48	16	39	65	67	78	47	-	47	-	607	41	47
tot. Noord-Holland	39	44	47	47	20	32	51	57	72	38	58	46	52	5489	45	44

Tabel 14 (3e vervolg)

Gebied	Opvolgingsperc. naar leeftijd				Opvolgingspercentage naar bedrijfsomvang				Opvolgingsperc. naar bedrijfstype				Aantal hoofdbedrijfs- bedrijfs- ≥ 50 jr. (a)	a in % van alle hoofdbedrijfs- bedrijfs- tage	Opvolgings- perc. %	
	50- 55- 60- 65		60- 65		10- 70- 90- 110-		110- 150		SV SA ST SK		SV SA ST SK					
	54	59	64	e.o.	70	90	110	150	SV	SA	ST	SK				SV
Droogmakerijen	35	53	65	60	17	24	36	46	68	31	60	65	51	295	35	50
Rozenburg Oost,																
Voorne en Putten	28	42	43	37	15	22	41	60	63	35	32	31	50	290	53	37
Voorne Duinstreek	30	27	33	31	14	25	48	46	63	27	36	31	26	250	51	30
IJsselmonde	42	43	50	51	28	48	52	57	70	31	28	50	65	359	53	47
Hoekse en Dordse Waard	43	41	63	64	29	48	55	56	68	45	56	46	65	549	57	52
Goeree en Overflakke	35	42	51	58	34	42	52	49	69	50	49	37	52	512	54	46
De Venen	38	55	56	40	22	37	48	60	72	42	70	50	64	398	36	48
Rijnland	28	36	48	45	18	27	34	42	67	39	-	38	50	466	43	39
Boskoop	33	36	27	35	13	29	27	69	42	31	-	33	-	202	36	33
Land van Gouda en Woerden	32	48	30	27	12	37	38	53	65	35	-	35	-	314	46	35
Delf- en Schieland	42	48	55	44	17	29	42	50	67	36	-	59	61	1010	40	47
Krimpenerwaard	43	40	39	32	16	33	47	65	74	40	-	20	-	405	47	39
Alblasserwaard	45	47	41	57	28	22	44	72	82	48	-	36	-	505	50	48
Vijfheerenlanden	37	44	53	49	22	47	56	72	76	46	-	48	33	383	54	46
Bollenstreek	44	49	59	60	31	59	55	71	70	33	-	55	-	833	46	53
Westland	53	58	63	57	31	39	32	47	69	33	-	59	-	1360	37	58
tot. Zuid-Holland	41	17	52	50	24	37	45	58	69	40	48	52	53	8131	44	47
Schouwen- en Duiveland	45	47	54	66	28	47	44	65	69	52	53	33	57	317	48	51
St.-Philipsland	57	44	40	-	0	-	-	-	57	-	43	-	-	23	50	43
Tholen	36	49	67	54	26	50	64	73	72	32	57	42	51	263	50	49
N. Beveland	29	50	41	46	3	20	50	56	65	-	42	27	-	94	50	41
Walcheren	35	44	46	49	17	40	61	64	73	53	30	41	48	367	44	42
Z. Beveland	26	38	38	47	13	24	29	58	68	30	36	35	38	657	48	36
W. Zeeuws Vlaanderen	33	49	52	46	28	40	32	54	65	35	44	40	50	441	51	45
O. Zeeuws Vlaanderen	27	38	44	41	23	30	34	45	51	27	37	33	42	609	51	37
tot. Zeeland	32	43	47	48	20	35	40	57	64	39	41	36	47	2771	49	42

Tabel 14 (4e vervolg)

	Opvolgingsperc. naar leeftijd					Opvolgingspercentage naar bedrijfsomvang in sbe					Opvolgingsperc. naar bedrijfstype					Aantal hoofdber. bedrijfsh. ≥ 50 j.r. (a)	a in % van alle hoofdber. bedrijfsh.	Opvolgingspercentage
	50-55		60-65		e.o.	10-70	70-90	90-110	110-150	150	SV	SA	ST	SK				
	54	59	64	64	65	10-	70-	90-	110-	≥ 150	SV	SA	ST	SK				
Noordwesthoek	26	48	54	33	18	29	33	44	63	28	44	37	42	490	41	39		
West. Langstraat	34	34	46	50	14	43	45	55	71	41	19	54	32	197	40	39		
Biesbosch	48	57	60	44	16	44	73	75	70	38	57	50	61	131	52	51		
Oost. Langstraat	27	29	31	44	16	42	30	75	73	33	-	32	-	241	50	32		
Land van Altena	50	50	42	39	18	40	52	77	79	46	25	47	45	256	46	45		
Maaskant	25	31	46	44	13	31	79	78	35	-	-	45	-	248	57	36		
Land van Bergen op Zoom	36	50	68	75	22	28	47	71	84	43	65	50	48	120	43	51		
Noordwestelijke Zandgronden	29	33	42	38	15	37	36	59	66	39	22	30	38	821	42	36		
Land van Breda	27	33	33	55	14	32	58	55	67	38	-	29	25	732	38	33		
Westelijke Kempen	33	36	43	36	11	24	35	56	78	39	-	29	16	643	36	37		
Meijerij	21	30	31	42	13	32	48	63	76	29	8	43	26	2274	41	29		
Oost. Kempen	28	38	45	66	15	31	46	49	73	42	22	30	13	757	36	39		
N. Peelgebied	24	30	36	38	11	33	34	51	69	32	12	37	22	1162	40	31		
Z. Peelgebied	34	34	45	51	17	32	49	57	72	41	26	31	28	638	37	39		
Land van Cuyk	27	26	34	50	13	34	47	52	56	34	-	27	33	251	44	32		
tot. Noord-Brabant	28	34	39	45	14	33	44	57	71	35	35	35	31	8961	40	35		
Zuid-Limburg	21	33	30	30	12	30	44	53	68	29	26	27	30	1376	50	29		
Westelijk Noord-Limburg	19	27	32	33	10	23	31	36	58	28	14	27	25	1564	37	26		
Noordelijke Maasvallei	26	36	38	42	15	40	44	43	64	35	18	38	29	1398	40	34		
Land van Montfort	20	31	45	53	18	39	55	65	69	54	23	21	37	311	46	36		
tot. Limburg	22	32	34	36	13	31	40	44	63	30	21	33	29	4649	42	30		
Nederland	33	40	44	48	19	37	48	59	68	39	42	44	41	67489	47	40		

N.B. Wanneer er in een landbouwgebied minder dan 10 bedrijven van een bepaald bedrijfstype voorkomen, is het opvolgingspercentage hiervan niet berekend.

x Het opvolgingspercentage is 41% op de melkveebedrijven, 34% op de overige veehouderijbedrijven.

LANDBOUWGEBIEDEN PER PROVINCIE

Indeling 1957, nummers verwijzen naar kaartje, letters naar de volgende groepen van landbouwgebieden:

- A. ZEEKLEIGEBIEDEN
- B. RIVIERKLEIGEBIEDEN
- C. WEIDESTREKEN

- D. ZANDGRONDEN
- E. VEENKOLONIEN
- F. TUINBOUWGEBIEDEN

GROENINGEN (Gr.)

1. Humsterland
2. Hogeland
3. Centrale bouwstreek
4. Oost-Fivelgo
5. Nieuw-Oldambt
6. Oud-Oldambt
7. Centrale weidestreek
8. Zuidelijk Westkwarter
9. Gaorch
10. Westervelde
11. Weststreek
12. Veenkoloniën

FRIESLAND (Fr.)

1. Het Blud
2. Weiker- en bouwstreek
3. Kaitweststreek
4. Veerweidestreek
5. Ellanden
6. De Wouden

DRENTHE (Dr.)

1. Weidagebied v. h. Noorderveld
2. Centraal zandgebied
3. Dierverdringspel
4. Hoopveen
5. Zuidwestelijk weidagebied
6. Hondarug
7. Veenkoloniën
8. Smilde

OVERIJSSEL (Ov.)

1. Oiet en Wijnga
2. Westelijk weidagebied
3. Oostelijk weidagebied
4. Giethoorn en Steenwijkerveld
5. Zand- en veengebied
6. Salland en Twente

GELDERLAND (Gld.)

1. Westelijke IJsselstreek
2. Oostelijke IJsselstreek
3. Limere
4. Oostelijke Betuwe
5. Midden-Betuwe
6. Westelijke Betuwe
7. Bommelerwaard
8. Land van Maas en Waal-Noord
9. Land van Maas en Waal-Zuid
10. Noordelijke Veluwe
11. Westelijke Veluwe
12. Oostelijke Veluwe
13. Veluwezoom
14. Noordelijke Achterhoek
15. Zuidelijke Achterhoek
16. Oude IJssel-gebied
17. Rijk van Nijmegen

UTRECHT (Utr.)

1. Kromme Rijn-streek
2. De Ronde Venen
3. Veenweidagebied
4. Gebied van IJssel en Oude Rijn
5. Lopikerveerd
6. Eemland
7. Zandgebied

AAAAAAAAAAAA

ACCCDD

DDDDDEEE

BCCDD

BBBBBBB

BBCCCCDD

NOORD-HOLLAND (Nh.)

1. Amsteldiepolders
2. Wieringermeerpolder
3. Haarlemmermeer- en IJ-polders
4. Aetermeer
5. Amstelland
6. Land van Zijpe
7. Noordelijk West-Friesland
8. Waterland
9. Droogmakerijen
10. I. Gein
11. Texel en Wieringen
12. Gooiland
13. Noord-Kennemerland
14. Zuid-Kennemerland
15. Geestmerambacht
16. Randgebied van Geestmerambacht
17. Zuidelijk West-Friesland
18. Bergort
19. Oostelijk West-Friesland

ZUID-HOLLAND (Zh.)

1. Droogmakerijen
2. Rozenkerken
3. Voorrae duinstreek
4. IJsselmonde
5. Hoeker- en Dorde Waard
6. Goeree en Overflakke
7. De Venen
8. Rijnland
9. Boskoop
10. Land van Gouda en Woerden
11. Delf- en Schieland
12. Krimpenerwaard
13. Alblasserwaard
14. Vijfheerenlanden
15. Bollenstreek
16. Westland

ZEELAND (Zld.)

1. Schouwen en Duiveland
2. Sint Philipsland
3. Tholen
4. Noord-Beveland
5. Walcheren
6. Zuid-Baveland
7. West Zeeuwsch-Vlaanderen
8. Oost Zeeuwsch-Vlaanderen

NOORD-BRABANT (Nbr.)

1. Noordwesthoek
2. Westelijke Langestraat
3. Biesbosch
4. Oostelijke Langestraat
5. Land van Altena
6. Maastant
7. Land van Bergen op Zoom
8. Noordwestelijke zandgronden
9. Land van Brda
10. Westelijke Kempen
11. Meierij
12. Oostelijke Kempen
13. Noordelijk Peulgebied
14. Zuidelijk Peulgebied
15. Land van Cuyk

LIMBURG (L.)

1. Zuid-Limburg
2. Westelijk Noord-Limburg
3. Noordelijke Maesvallei
4. Land van Montfort

IJSSELMEERPOLDERS

1. Noordoostpolder
2. Oostvaarderspolder
3. De Oostvaarderspolder

AAAAAAAAAA

AAAAAA

CCCCCCCC

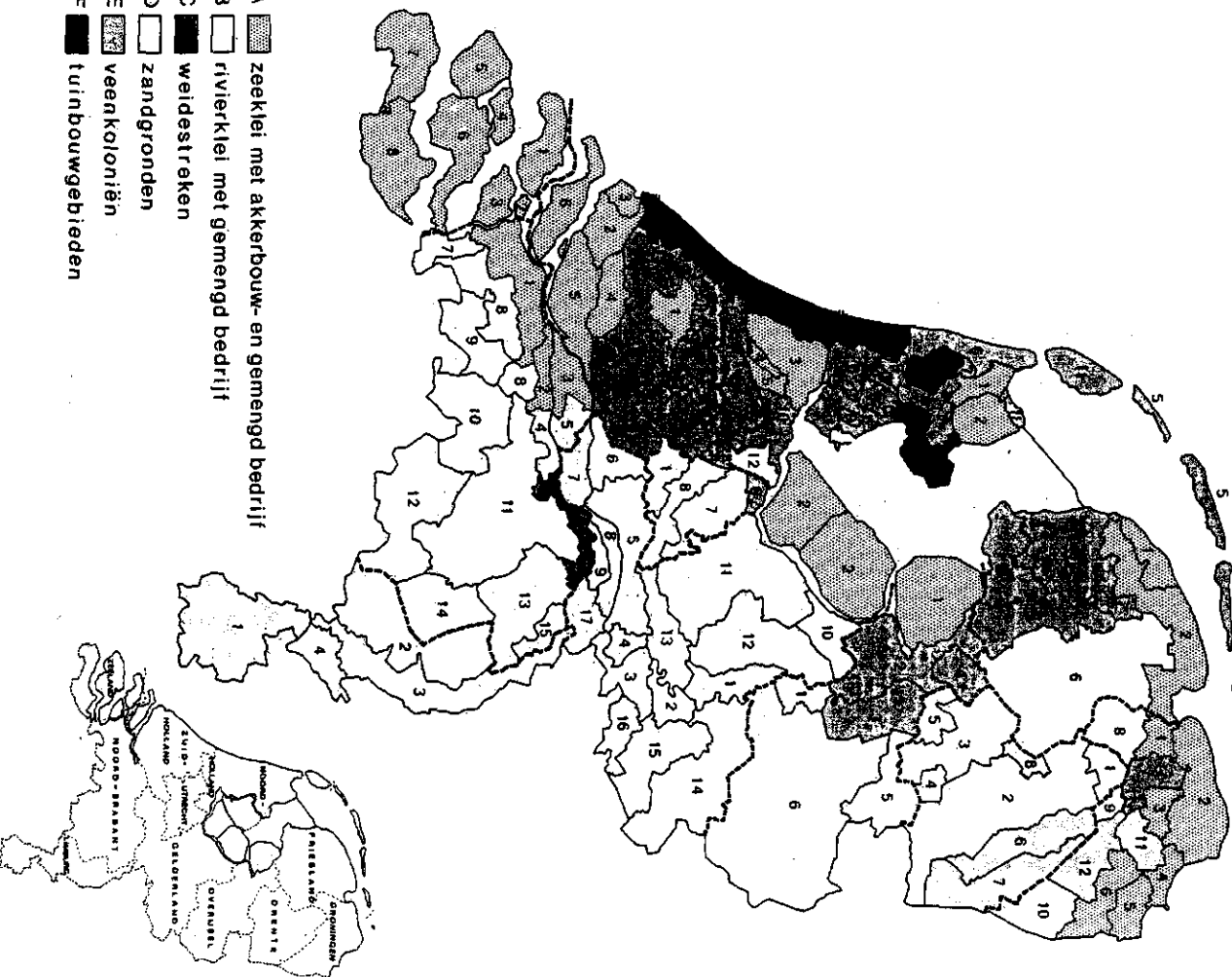
AAAAAA

AAAAAA

BBDD

AA

INDELING LANDBOUWGEBIEDEN

- A zeekei met akkerbouw- en gemengd bedrijf
- B rivierklei met gemengd bedrijf
- C weidestroken
- D zandgronden
- E veenkoloniën
- F tuinbouwgebieden

